

In this issue you may read the following:

From this issue on, the magazine Rusin shall publish a brief summary in the English language for those of its readers who live in the English speaking countries. In this issue you may read the following:

1. ***In the article "Transformation of the Society and Some Social and Economic Problems of Ruthenians and Ukrainians in Slovakia" the author deals with the development of the society and the life of Ruthenians and Ukrainians after the revolutionary year 1989. And extremely complicated issue is a justified claim that the legislation and the executive of transformation of our society adequately reflects economic and social consequences of reforms on some of the regions and groups of population, who through their own forces are unable to adequately deal with these changes. This specially pertains to Ruthenians and Ukrainians in Slovakia. 2***
2. ***The life and the theme of love in literary works of Julius Stavrovský-Popradov, a native from Sulín in the present district of Stará Ľubovňa, are contained in the next two articles. Emphasis is laid on the fact that the author considered the Ruthenian language his native language, even though his mother, Hungarian, tried to teach him Hungarian, so in this respect he followed his father, Ruthenian, and the people from his milieu. We published these articles on the occasion of 155th anniversary of the birth of this national revivalist of Ruthenians. 4***
3. ***The next article is devoted to 170th anniversary of the birth of another revivalist of Ruthenians – Anatolij Alexander Kralický, a native of Čabiny of the present district of Medzilaborce. It emphasizes that the most rewarding activity was research in the archives, since having worked in the capacity of supervisor of the Greek-catholic monastery in Mukačevo he had free access to its archive materials. His ethnographic and folklore research and his literary works are also mentioned. 7***
4. ***Another interesting article describes abundant extra-mirror activities of the teacher, Michal Žatkovič, who started to teach and carry out his activities among pupils and adults in Habura of the present district of Medzilaborce 100 years ago. He was among other things trying to arrange that the people of this region were self-sufficient in groceries by means of developing new methods of agriculture. 9***
5. ***An extract of the latest fictional work of the laureate of Alexander Duchovnič Prize for Ruthenian literature, Mária Maľcovská, brings a story of a female lawyer Vala, who after years meets his former university mate Il'ka, who gives her a letter telling about her fate. The extract under the title "Scattered Lines" is from the book prepared by the author entitled "The Green Mirage". 10***
6. ***Michal Hirjak publishes interesting and informative articles in series, this time it is about folk songs. 12***
7. ***The column "Podkarpatsko" introduces the activities of the Trans-Carpathian scholarly and cultural Alexander Duchnovič Society and we also bring information on one of the recent venture of this society under the name Visiting A. Duchnovič Society, which was in Uzhorod on 15th January 2005. 13***
8. ***On 18th February 2005 the members of the Assembly of Trans-Carpathian Ruthenians sent an open letter to the new Premier of Ukraine, Julia Timošenkova, that she and her government finally recognises Ruthenians in Ukraine an independent national minority. We are publishing the facsimile of this letter. 14***
9. ***„The Flee of Rákoczi“ is a title of the historical recollection of Ferenc Rákoczi II Uprising against the Habsburg monarchy, but this uprising was defeated and its leader had to flee before revenge. 15***
10. ***"God Loves" and "Ruthenian Sonnet" are verses from one of the latest volumes of poems of the Trans-Carpathian poet Ivan Petrovcij – "Recent Songs". 15***
11. ***The column "Hungary" brings an interesting article of the well-known Ruthenian researcher István Udvary under the title "Ruthenian Male Names in the District of Saros during the Reign of Maria Teresa" where it says among other things that the population of that time amounted to 130.714. The author writes about the most widely use names in that period and region where Ruthenians lives in large numbers. 16***
12. ***The column "Voyvodina" brings an article on a recent annual meeting of the cultural-national organisation of Ruthenians in Serbia – the Russian Mother – where the new committee was elected chaired by Đuro Papuga. 18***
13. ***Natália Dudáčová from Novy Sad publishes her new poems. She belongs among the best Ruthenian poets of the present time. 20***
14. ***"The Ruthenian Language and ... How shall My Child Benefit from It?" is the title of the polemic article by Mikuláš Popovič from Baltimore, USA, which certainly shall provoke discussion, which we would welcome on the pages of our magazine. 20***
15. ***Last year the Carpatho-Rusyn Society in the USA celebrated 10 years of its active cultural and national activity in the field of regaining identity of Ruthenians who were born in the USA, but their ancestors come from Eastern and Central Europe, they inhabited the Ruthenian regions. The authoress of this article is a native American, Susan Mihalasky, who has Lemko-Ruthenian roots and avows them. 22***
16. ***The column "In the Footsteps of the Traveller" we publish a travelogue of the visitor to many countries of the world, Jozef Terek. This time, it is a brief recollection of his journey to the Siberian region of Altay, renowned for many natural sights, customs of the natives and their monuments, for instance the so-called "Stone Old Women", huge stones indicating human figures, originating in the 7th century A.D. 23***

• Учасники 2. Світового конгресу Русинів у польській Криниці 1993 року. Тепер, 24. – 25. юна там буде 8. Світовий конгрес Русинів. Фотка: А. З.

ПгДр. Станіслав КОНЄЧНІ, к. н.

Трансформація сполучности і дакотры соціально-економічны проблемы Русинів і Українців на Словеньску (3 ВYSTУПУ НА КОНФЕРЕНЦІЇ У СТАРІЙ ЛЕСНІЙ 30. 10. 2004)

Основнов характерістиков розвою по 1989 році в наших умовах є сполученська трансформація, котра представлять тяжкий процес основных системовых змін вшитых сфер живота сполучности. Їх главним обсягом є нормалізація і модернізація країни. Передусловлює обновління торгового господарства, демократизацію політичного систему і лібералізацію культури. Реалізована сполученських змін скомпліквали дакотры негати́вны наслідки дальшого розвою, роздіління Чеськословеньска, інтеграцны амбіції Словеньска і одклад системовых реформ.

Окреме тяжким вопросом є оправдана пожатка, абы легістлатива і езекутива трансформациі на уровни решпекотовали економічны і соціалны допады реформ на дакотры регіони і групи жытельства, котры властныма силами не суть способны вирівнати ся із змінами на належній уровни. Іде о заосталы области, але і категорії жытелів, котрыма суть, наприклад, пензисты, молоды родини, гендікепованы люде, але і расовы і етнічны меншину.

Окреме то платить про Русинів і Українців на Словеньску, котры суть нелем народностныма мінорітами, але тыж жыють в маргіналізованій области северовыходного Словеньска. Меджі нима ся вплив трансформачных процесів ламав і одбивав окремим способом. Припад Русинів і Українців і їх области, де жыють є так прикладом тяжкой інтерференції розлічных явів, котры під впливом трансформациі логічно ведуть ку економічній і соціалній проблемовости регіону і ку регресивным елементам у розвитку етніка.

Пріорітнов областів трансформациі на Словеньску была економіка. У першій фазі ся проявила як ліквідація принципів планованого ряджіня народного господарства і заведжіня торгової економіки. В основнім ішло о выразне обмежіня інгеренції штату до господарського живота сполучности. Страта части штатных субвенцій наробила много старости і польногосподарям. Супроводным знаком той етапы розвою в наших умовах была тыж конверзія.

Треба повісти, же великий повойновий розвой выходного Словеньска був выслідком планованой індустріалізації і значных штатных інвестицій до промыслу, ставебництва, польногосподарства, обходу і служеб. Цілем выробы была заместнаность і звышнія жытвой уровни жытелів заосталых окресів, а то і за ціну довозу матеріалів, енергії і приливу кваліфікованых робочих сил.

Стягнутя штатных інтервенцій, штатных обіднавок і інвестицій по 1989 року значіло так зачаток кінця великих промысловых фабрик у центрах северных окресів выходного Словеньска. Їх жытелі то доднесь одчувають як велику кривду і несправедливість. Неспокійность із заведжінем торговых принципів выступнєвала дерегулація цін. Тота припомогла к звышнію цін вступів і поступно вела ку краху podnikів. Ріст цін спотребных товарів мав тыж негати́вны соціалны наслідки, окреме у звязі з незаместнаностєв і віковов штруктуров жытелів.

Недостаток засобів суровин і палив, нерозвинута інфраштруктура, високий поділ жывой роботы і мало софістікована выроба в тім регіоні у своїм комплексі знижовали продуктівность роботы. Много заводів было неспособных конкуренції. Тиск на скінчіня нерентабілной выробы в северовыходных окресах звышывала і страта традичных торгів у чеських країнах, респ. у країнах бывшой РВГП. Нащастя, конверзія ся той области дотулила лем частково. Вырядила лем меншы выробны капаціты в Меджілабірцях, Гуменнім і Стрпкові.

Другов ліній трансформациі економіки было перетворіня маєтковых односин. Їго перша форма, маєткова рещтітуція, ся ку Русинам і Українцям односила лем у мінімалній мірі. Русины історічно належали к дрібным рольникам, зато ани великих поштатных комплексів не мали. Колектівизована земля русинських рольників ся находила в горських і підгорських областях, зато о ню не був великий інтерес, жебы ся наверхула.

Наконець, поділ особ, што роблять в польногосподарстві з цілкового рахунку економічно активного жытельства надале падають. Подля списованя в 2001 році

частка економічно активного обывательства Словеньска, котра робила в польногосподарстві, была 6 процент, а Русины мали 7, 6 процента. До очей бє факт, же в тім істім році в польногосподарстві робило лем 88 Українців, т. є. 1,4 процента економічно активного українського жытельства Словеньска. Україньска меншина на Словеньску представлять уж нову громаду, котра з первістным заселінєм северовыходу Словеньска має уж мало сполочного.

Другов формов зміны маєтковых односин была тзв. мала і велика приватизація. Русины, як правило, не мали ани грошы, ани скусености, ани конекції, ани змысел про велике подниканя. Українці на Словеньску ся вызначовали шпеціфічнов соціалнов структуров з великым поділом людей активных у невыробній сфері. То зато, же українське народне усвідомління в 50-х роках 20. стороча ся в розлічных ґрупах жытельства не вытворёвало рівномірно.

Рецесія, котра настала зачатком 90-х років минулого стороча, барз силно засягла якраз северовыход Словеньска. Быв омного веце чутливый про свій монопромысловый характер, про значный поділ легкого промыслу і польногосподарства і про низшу ефективність выробы. Неґатівну роль в тім напрямі зограла і висока популация центріта тых окресів, зато же зник великой фабрики в центрі, як правило, з робочого процесу вырядив значну часть активного жытельства.

Неґатівны наслідкы в северных частях выходного Словеньска мала ай висока інфляція, котра ся проявила ростом цін і силным знижінєм множества людей, які собі могли доволити в достатній мірі купувати потрібны товары. Дошло і к знижіню реалных зарібків, які были малы і перед реформами. В тім одношію ай ціна ушпореных корун впала.

Окремы, аж протіходны конзеквенції выкликала і трансформация в соціалній області. Їй оснований є просяджованя принципів індивідуальной одповідности обачна за якість властного жывота і жывота своєї родины. Ёго аплікованя так цалком закономірно вело ку певному ослабліню соціальной функції штату і ку зменшіню образу соціальной сіті. Протів споминаному принципу тяжко протестувати, але не мож не видіти екзистенцію істих ґруп жытельства, котры суть в невыгоді. Наляжать ку ним пензісты, інваліды, але, і дружественны рольници, студенти і под.

Чісло жытелів у постпродуктивнім віці меджі Русинами і Українцями в послідніх роках ся звышує. Поділ пензітів на цілковім множестві економічно активных особ подля списованя людей в роках 1991 і 2001 ся на Словеньску звышыв із 17,6 процента на 20 процент, меджі Українцями з 22,3% на 27%, а меджі Русинами докінця з 34,8% на 38,2%. Векшина з них бере пензію на основі низких, за соціалізму нівелізованых платів, зато наперек валоризації не одповідають росту жывотных выдавків.

Ліпша є ситуація меджі Українцями і Русинами в області незаместнаности. Незаместнаность ся в условіях Словеньска од 1991 року звышыла пята раз (із 4,1% на 20, 4%), в рядах уведжених меншин докінця 6,7-раз (з 2,7% на 17,1% у Русинів а з 2,9% на 18,4% у Українців). Цілковый поділ незаместнаних меджі Русинами і Українцями є низший, дякуючі їх высшій школованости.

Поки в цілословеньській мірці високу школу має 7,8% з числа економічно активного жытельства, у Русинів є то 12,2% а у Українців то є 21,1%. Подля списованя людей із 2001 року абсолвовала матуру може четвертина жытелів на Словеньску, а у Русинів і Українців є то аж третина популяції.

Недобра соціально-економічна ситуація северовыходного Словеньска в комбінації з высшом школованостєм представителів русиньской і україньской меншины звышує мобільность той части жытельства. Она надале деформує соціалну штуру русиньской і україньской міноріты і одбивать ся в окремых областях економічно активного жытельства.

Списованя в 2001 році указало, же економічно активне жытельство в цілословеньскім плані робить, главно в області промыслу (22,4%), торгу (12,1%) а верейной справы (7,2%), што одповідать сучасній ситуації в порівнаню з іншыма країнами. Поки іде о русиньску меншину, у промыслі робить 19,4% з числа економічно активных особ, але 10,8% з них робить у верейній справі, 10,7% в області школства. То свідчить о факті, же ай русиньску народность декларовала главно інтелігенція, учітелі і адміністративны силы.

Тот тренд є подобный ай в рамках україньской народности. В промыслі ся анґажує єднака часть популяції (19,4%). В школстві є замєстнаних аж 13,1% економічно активных Українців, на розділ од Русинів є їх веце у высшій і середній школстві. Высшій поділ особ, што роблять в сфері торгу (10,6%) одбивать переважно міський характер Українців на Словеньску.

Окрем звышеной соціальной мобіліты русиньска і україньска меншина на выходнім Словеньску на недобру економічну і соціалну ситуацію в регіоні традично реаґовала міґрацієм, котра позначила локалізацію етніка. В часі трансформації словеньской сполочности мали Русины богату історію міґрації уж за собов. У 18. сторочу стягвали ся до южных частей тогдышнього Угорьска, на переломі 19. і 20. стороча, главно за море.

По другій світовій войні Русины зо Словеньска одходили як оптанты до СССР, а по одсуні Німців ай як новодобы колоністы до чеського пограніча. Стягваня Русинів і Українців до Братіславы і Кошіць в 60-х роках, а до Пряшова в 70-х роках уж не мало соціальный, але скоріше робочій і соціально-політичний характер. Од зачатку 80-х років переважовало стягваня до менших центр бившого Выходословеньского края.

Тот тіп міґрації одбивав скоріше поступну урбанізацію регіону, котра ся реалізовала за помочі економічного, главно промыслового, але ай культурного розвою. Міґрація по 1989 році і по възнику самостатной Словеньской републіки мала уж веце-менше внутрішній характер, вела із села до міста, притім ку векшым пересунам жытелів уж не доходило. Концентрація Русинів і Українців у адміністративных цілках Словеньска ся стабілізувала.

Подля списованя людей в 2001 році ся в Словеньській републіці к русиньській народности приґлосило 24.201 жытелів, з того 21.150 з них жыло в Пряшівскім краю, т. є. 87,39% з їх множества. В северных окресах края (Снина, Меджілабірці, Гуменне, Строків, Свідник, Бардієв, Стара Любовня) жыло 19 425 Русинів, што представляло 91,84% зо выштыкых Русинів Пряшівского края, а 80,26% з цалкового числа Русинів на Словеньску. В трьх найвекшых словеньских містах, в Братіславі, Кошіцях, Пряшові стабільно жыло 12,3% зо выштыкых Русинів Словеньска.

Українці на Словеньску жыють релатівно веце розпорошеніше. З цілкового числа 10.814 Українців жыло в Пряшівскім краю 6.781, т. є. 62,7%. В ёго северных окресах жыло стабільно 5.247 Українців, што є 77,3% з їх числа в Пряшівскім краю, але лем 48,5% з цілкового числа Українців на Словеньску. В спомянутых трьх найвекшых містах Словеньска жыло в 2001 році 25% зо выштыкых ту жыючых Українців.

(Продовжіня в далшій ціслі.)

Мгр. Гавриїл БЕСКИД

Юлій Ставровський-Попрадов і його животна дорога (18. 1. 1850 – 27. 3. 1899)

До вінка карпаторусинських діятелів і будителів бесспорно належить і Юлій Ставровський-Попрадов, котрого 155 років од народження сьме недавно славили. Властно в куртім часі собі припоминаме двоякий юбілей того визначного діятеля. Минулого року минуло 105 років од його смерті і при тій нагоді ся обявило много статей о животі і творчости Попрадова, докінця 7. октября 2004 був у Книжніці П. О. Гвездослава в Пряшові научный семінар з меджінароднов участєв, цілєм котрого было приближити живот і роботу того талантованого поета, етнографа, філолога і літературного критіка.

В тій статі бы сьме хотіли приближити читателям факты зо живота Ставровського-Попрадова, котры суть може менше знамы, попробуєме вказати на дакотры деталлы зо живота, котры мали вплив на його далшу орьєнтацію і творчость.

Юлій Ставровський-Попрадов ся народив 18. януара 1850 в родині священника в селі Сулин. Похрестив будучого поета Михал Андрейковіч, священник із сусіднього Кремпаху, Георгій Андрейковіч – його сын і Марія Цієрнаньска, жена жеґестовского священника із тогдышньої Галіції (теперішнє Польско) были його хрестныма родичами. Мати Попрадова была Мадярка, зато освіта дітини ся вела двома лініями. Мати ся намагала прививати хлопцєви любов ку мадярьскому языку і народу, бо русинське жытельство, котре жыло в селі, было про ню низке, нестойне. Отець-Русин наopak плекав у сына любов ку русинському народу. Сам Ставровський у своїй біографії так споминає: „Матушка моя говорила ко мне в детстве по мадярски, но все усилия научить меня по мадярски оказались безуспешными, ибо я с отцом, с прислугою и сельским народом говорил всегда по русски, а по мадярски понимал разве некоторые слова. Родным своим языком я считаю русский язык, тем паче, что отец мой, а потом и сельский учитель выучили меня первоначальному русскому чтению из букваря Александра Духновича“. На контрверзну лінію у вихові споминає Попрадов у зрілім віці в поезії „Я русский“, котра была надрукована в журналі „Свѣтъ“ у 1871 році. О намаганнях мадяризації в дитинстві іщі подрібніше пише Ставровський у своїй автобіографії, котру написав в Чертіжнім 21. фебруара 1894. Его спомины суть такы:

„Но зато я мадярского языка не могу считать своим родным языком, отчасти потому, что в доме была многочисленная русская прислуга (в разумно русиньска – позн. авт.), с которой я с детства говорил по-русски (розумій по русиньскы – позн. авт.) отчасти и потому, что все мы тогдашние товарищи, дети местного певцоучителя и соседей мужиков были чисто русские сплешаки, с которыми я проводил день-деньски, и, конечно, разговаривал по-русски. Все усилия матушки, её мате-

гімназії в Левочі. В тім часі векша часть гімназіальных учітелів у Левочі были Чехы, котры ся ту дістали за влады міністра Баха. В гімназії ся учіло по чеськы і по німецькы. Але уж в 1861 році на місто чеських учітелів пришли мадярьскы і так ся в гімназії зачало учіти по мадярьскы. Меджі прибывшыма учітелями гімназії были і такы русиньскы особности, як Осиф Балудяньський, Юрій Худобай і Іван Янкура, котры прививали молодежи русиньского походжіня любов ку своему народу. Янкура учів і словенський

• 3 гуменського сканзену І. – стара русиньска архітектура.

Фотка: А. 3.

ри и няньки обучить меня хорошо по-мадярски, оказались безуспешными: я кое-что понимал из мадярского, но неохотно говорил на этом языке: а напротив, я говорил главно и охотно по-русски, следовательно, русский язык считаю своим родным языком.“

Основну освіту Ю. Ставровський дістав у містній школі в Сулині. В тім часі ходило до сулинської школы 106 дітей, котры учів еден учітель. Тот мав задачу навчіти дітей читати, писати, 4 основны правила математікы, дати основу з набоженьской виховы і біблічного жывота і оволодіти церковный спів. Діти ся учіли з Духновичового букваря і других книг, котры выдадо „Прияшевское Литературное заведение“.

Отець і мати Попрадова хотіли, жебы сын уж в дитинстві ся учів німецький язык, зато го записали до третей класы початковой школы до Подолинця. Там скінчив і черверту класу, а у 1860 році поступив до

языку, Худобай руський язык, як предмет екстраординарный (неповинный). Ставровський намісто словенського языка выбрав собі екстраординарно руський язык. Четверту класу гімназії Ставровський закінчив у Пряшові, пята і шесту знову у Левочі, сему і восьму в Пряшові. На роки у Пряшові так споминає: „Здесь были профессорами отчасти монахи (францисканцы), отчасти мирские (світські – ред.). Из профессоров отличались ученостью едва двое-трое. Законоучитель Виктор Ладомерский и профессор русского языка Антон Безеги превосходно наставляли русскую молодежь, и умели возбуждать в юных сердцах любовь и приверженность к русскому обряду, языку и народности. Я чрезвычайно полюбил тогда русский язык и пришел к полному самосознанию своей русской народности. Но я охотно учился и другим предметам, особенно математике, и был даже любимцем профессора математики. Во время учения в

Пряшев я первый раз видел нашего литератора и поэта, незабывенного батюшку Александра Духновича, крылошанина Пряшевского, и смотрел на него всегда с большим благоговением.“ Из восьмой класы гімназіального штудія заховали ся такы спомини: „В 8-ом классе я жил в воспитательном заведении общества св. Иоанна Крестителя (Алумней), где под надзирательством богослова Николая Ладомирского питомцы воспитывались в русском духе. Тогда я стал читать хорошие русские книги из библиотеки заведения, читал прилежно и выходящую в Унгаре газету „Свѣтъ“, писал уже на русском языке без затруднений, и тогда я имел удовольствие видеть первый раз напечатанным свое произведение. Это было маленькое стихотворение, появившееся в „Свѣте“. Уже не помню заглавие стихотворения, но думаю, было „Сон“, подписано было начальными буквами моего имени: Ю. И. С. П. Этим стихотворением я воспел красавицу Регину К., сироту шарышского помещика.“ Молодому поетови тогды было 18 років.

Послідні роки перебування Попрадова у Пряшові были споены з работ Александр Духновича навколо отворіня „Русского музея“. Духнович втяг до работы і штудентів старших клас, главно членів гімназіального літературного кружку, котрого членом був і Ю. Ставровский. З работ у літературнім кружку під веджінем Духновича суть споены і першы творы талентованого штудента Ставровского, котрый у 1868 році зматуровав і выдав ся на тогды традичну путь нашой інтелігенції – душпастирьську. Тужыв дістати ся на штудії до Відня або до Будапешту, но подарило ся му дістати до Ужгороду, де в тім часі при богословскім ліцею був курз „проповеднический“, на котрім будучі богословці ся учили по латиньскы. Він попросив повоління од єпіскопа Гаганця, жебы намісто проповідницького курзу в Унгварі міг слухати в Будапешті в універзіті лекції із класичной

філології. Єпіскоп му повоління дав і так у 1868 році ся став штудентом будапештської філологічної факульты. В Будапешті ся молодой штудент інтересовав руськов літературов, писав до новинок „Свѣтъ“, помагав міністерським тлумачникам перекладати „Газету для народных учителей“, навщівляв ту выштыкы церкви выходного обряду и спознавав ся з многыма Славянами. В Будапешті прожыв 4 роки. У своїх споминах на тот період пише: „Хотя я од детства был религиозным, все таки одереженная дисциплина и аскетический дух, которым веяло в латинском институте, и схоластическое преподавание богословия, были совсем не по моему вкусу. Я старался по возможности вжиться в этот дух, но испытывал, что он мне вовсе чужд и далеко отстоит от духа восточной Церкви. Потому я чувствовался в этом семинарии будто не дома, и хотя и не преступлял дисциплины, и хотя и достаточно учился. Но зато я занимался родной литературой, был письмоводителем и библиотекарем, работал в самообразовательном кружке, членами которого были богословы Словаки, Русские и Хорваты. В библиотеке „Славянской школы“ читал отличные книги по славистике, церковные и литургические книги, так что когда окончил богословие, совершенно знал обряд своей Церкви, хотя и не видал русской семинарии.“ В тім часі Ставровский много писав до ужгородських новинок „Новый свѣтъ“ і тогды ся обьявив і ёго псевдонім – Попрадов.

На роки перебування в латиньскім богословскім інштитуі Ставровский позерав як на роки терпіня, слыз і жалю за своєв домовинов. Як штудент в Будапешті ся активно включать до культурно-народностного руху „Общества св. Василия Великого“ пулікує в періодіках „Сова“, „Карпатья“, „Свѣтъ“ і „Новый свѣтъ“.

Першым містом работы по скінчіню штудій ся стає про Ставровского село Орябина. Ту жыє у 1875 році,

но кінцем того істого року переходить до Пряшова на місто писаря в єпіскопській канцелярії. У 1879 році на просьбу А. Добрянського переходить до села Земплінський Чертеж (днесь Чертіжне). О своїх односинах ку Добрянському і своїм перебуваню в Чертіжнім священник Ставровский пише: „Дня 12. мая 1879 я одержал от придворного советника и помещика А. Добрянского рекомендацию на приход в Чертеж. В первых годах моего пребывания я мало интересовался русской литературой, занялся больше всего вопросами своего прихода и местной школы и по хозяйству. Но я почти ежедневно бывал у своего помещика А. И. Добрянского. И от того необыкновенно разумного и гениального человека я приобрел много деловых познаний из всех наук, особенно по истории. Во время летних каникул я встречался со славными русскими учеными, которые приезжали навестить моего помещика. С моим помещиком я жил полтора года, потом помещик уехал в Львов, оттуда после постыдного политического процесса отправился в Вену, позже в Инсбруг...“

В Чертіжнім ся Попрадов оддав тихій роботі на полю народного просвітительства, продовжовав у росшырваню властной освіты з філософії і історії. Много часу присвятив і штудованю славянської філології, выслідком чого была обшырна „Грамматика русского языка“.

Ю. Ставровский-Попрадов умер нечекано 27. 3. 1899 і похований є у Чертіжнім недалеко гробу Добрянського. В часописі „Листок“ ч. 7 з 1899 року ся о смерти Ставровского пише: „Покойный был выдающимся деятелем и бесспорно талантливым писателем на Угорской Руси. Никто у нас не мог написать таких звучных и глубокомысленных, таких классических стихотворений... Никто из угорских писателей не достиг такого совершенства, как Попрадов. И такое светило должно было в цвете лет угаснуть на нашем небосклоне.“

ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА

Тема любви у творчости Юлія Ставровского-Попрадова

Тема любви в творчости єдного з найвызначнішых русиньских поетів другой половины 19. стороча Юлія Ставровского-Попрадова, котре нам дало таких великанів русиньской літературы, як Александер Духнович і Александер Павлович, занимать може найвызначніше місце. Быв то поет, мыслитель-філософ, етнограф, публіциста і душпастирь, ку творчости якого все приходиме з піетов, з новым познанєм, начеряме до нѣй, як до жрідла іншпірації, яке в наших обшарках не высохло. Хвалабогу, бо читаня, штудованя поезії з 19. стороча – то не є лем дотык з історієв, але і з душов того часу.

Про нас стріча з поезієв Юлія Ставровского-Попрадова была і є великим святом, бо маме до діла з великим поетом, талант якого почас ёго короткого жывота іщі лем зачав росквітати. Шкода, же передчасна немилосердна смерть перервала ёго поетичны новты, бо кебы ся так не стало, може днесь бы сьме мали можность прочитати далеко вѣще ёго лірічных творів, якы бы охабили іщі пластичнішый умелецький документ о добі, в якій тот „Карпатський Боян“ жыв і творив.

В марцу 1899 року, кедь умер Юлій Ставровский-Попрадов, выстижно ся писало в Листку: „Небіжчик был

вызначным діятелём і талентованым писателём в Угорській Руси. Нихто в нас не міг написати такы звучны, глибокодумны, такы класічны стишкы. Ёго Вечірній звон, На Бескиді, К Угороруським, якы ся обявили в Листку, можуть послужити прикладом класічных руських творів. В них є глибока думка, чутя, бесхыбна форма. Нихто з „угороруських“ (днешній еквівалент русиньскый – М. М.) писателів не досяг такой доконалости, як Попрадов. А таке світло мусило в росквіті літ згаснути на нашім злосчастнім небо схилі. Якбач, мы, або нашы предкы мусили ся барз провинити перед Богом, кедь нашы ліпшы сили, лем што завітнуть, такой схляпнуть“. Тільки Листок, де ся часто публікував Юлій Ставровський-Попрадов.

Досправды, як ся уже конштатовало у вѣце выкумных роботах літературознателів карпатських Русинів, Юлій Ставровський-Попрадов, окрем своєї просвітительной і теологічної роботи, найвѣце ся проявив, як поет, што підтверджуєме і мы на основі доступных творів. Штудієм ёго жывота і творчости ся занимало вѣце авторів, але доднесь докладно не была проаналізована ёго всестороня робота на русиньскім літературнім полю. Про каждого выкумника ці не найважнішым одразовым мостиком є робота **Др. Николая Бескида „Юлій І. Ставровський Попрадов“**, яка вышла в Ужгороді в 1929 році як додаток ку журналу „Карпатский свѣтъ“, в якій першыраз в такій подобі аналізує жылот і творбу писателя, а то як добрый знателъ історічно-культурных і культурно-національных условій Русинів, а так істо жывота і творчости поета. Проблематіков творчости Попрадова ся занимала і доцентка **Олена Рудловчакова** в зборнику „Ю. Ставровський-Попрадов“, што вышов у Пряшові в 1984 році в рамках едіції Научно-популярной бібліотеки ЦК КСУТ. Темі поета присвячена і книжка **Штефана Добоша („Юлий Иванович Ставровський-Попрадов. Очерк жизни и творчости“**. Пряшів 1975) і іншы авторы. Ці не найвѣце ся приближы к душі поета якраз першый автор, якый ся снажив найвѣце світла внести до внутрішнього світа поета. А тот є найважнішый при аналізі будь-якого твору поета.

Читаючи поетічны творы Юлія Ставровського-Попрадова, натрапляєме на різны мотивы. Поет пише на патротічны темы, оспівує природу, рідный край, главно свій рідный Сулин, де ся народив, ріку Попрад, од мена якій назвав себе Попрадовом, розоберать проявы розлічного жывота Русинів, але і представителів інших народів. Цінне на ёго творах є то, же не суть монотонныма, а каждый з них представлять окрему перлу ёго творчости. **І хоць писав по руськы, ёго поезія є і зостає русиньсков, бо одбивати реалії русиньского жывота, думаня і назераня на світ.** Ёго поезія є високометафорічна, што бы сі жадало окрему роботу на тему тропы і фігуры в поезії Ставровського-Попрадова.

А ласка? Любов, як феномен духовного і фізичного жывота чоловіка, є притомна скоро в кождім ёго творі, правда, окрем чісто патріотічных творів, в яких видиме наносы патосу, так тілічного про творчость наших будителів 19. стороча. І нелем 19., але і 20. і 21. стороча. Добрі суть знамы впливы Александра Духновіча, Александра Павловича і як патрона молодого священика і поета, Адолфа Добрянського. Ясно, же ідеї руськосты были евідентны в ёго творах, што є цілком зрозуміле, кедь береме до увагы цілу тоту сильну русофільску орьєнтацію русиньских народовців, яка з днешнього погляду, кедь можеме писати на русиньскім языку, ся нам видить протіречівов. Але така уж была судьба наших попередників, якы глядали зашіту і підпору у своїх, подля них, міцнішых братів, схыляли ся з ласков к міцному славянському дубу. Не выгнув ся тому і такий вели-

кий поет, якым був Юлій Ставровський-Попрадов.

Шкода, же не маме к діспозіції вшыткы поетічны творы, якы написав за свій короткый жылот Юлій Ставровський-Попрадов, але з того, што є, і што ся нам подарило прочітати, мали сьме чутя, же автор як кебы ся хотів выманити з вузкости мотивів, на тот час розшырених у творах ёго великих прикладів. Зато таку глибоку мають ёго творы, в яких автор боює сам і з собов, із своїма чувствами. За душу берутъ і сердця ся прямо дотуляють ёго творы, наповнены жалём, тугов за милов. Поет пережывать імагінарну ласку, скламаня, але і дотыкы правой любви, якы му помагають ся реалізовати на народнім полю. Таким набоем суть набиты такы ёго творы, як: „Что мне“, „К солнцу“, „Сон“ (єден з першых ёго творів), „З тех пор“, „Мечты“ і іншы. На ілюстрацію уведеме ёго „Серенаду“, яку автор написав в Будапешті 3.– 9. мая 1873 року.

Серенада

**Ах, тебе, Красотка к славе
В полуночный час
Песнь пою в тихой дубраеве:
Подойди же раз!**

**И душистых лип вершины
За меня молят:
Вражей не бойся измены,
Ведь тебя я рад!**

**Слышишь ли, звенит и песня
Вдали соловья,
Птичка тоже столь прелестно
Стонет за меня.**

**Ах она умеет тупость
Серца распугать,
И девичей груди лютость
Пеньем умягчать.**

**Иль не тронет птички песня
Душенька, тебя?
Ах, прошу, прошу, прелестна:
Ублажи меня!**

Не є то скарб лірікы, прояв найпотаємнішых чувств поета, якый на малім просторі доказав высловити шыроку шкалу внутрішнього пережываня? А так бы сьме могли назвати і далшый ёго поетічний твір „Воспоминанія на ... скія воды“, в якім лірічний герой роскрывать свое внутро, глядаючи ласку, порозуміння у тяжко фізично

• 3 гуменського сканземну ІІ. – так даколи вызера-ло обыстя русиньской хыжы.

Фотка: А. 3.

позначеної дівчини. Контрастність – то є то найсильніше, що в творі находиме. В дисгармонії з прекраснов карпатськов природов ся перелинають нещастя паралізов позначеної дівчини. Не знаме аналогічний твір в русинській літературі!

Много творів присвятив автор природі, нашым красным горам, лісам, закутинам, які суть такы красны, аж суть нещастны, бо панує в них нещастя, біда:

*Год природы, жизнь смертного,
Сколь вы себе подобны?
После быта веселаго,
Безсилия придуть дни!*

(„Осенью“)

Природу описує автор на основі переживання героя, у зв'язи вирішення якоїсь внутрішньої ділеми, на фоні односин меджі чоловіком і природов, меджі смертником з гріхами і Богом. Природі ся мож поскаржити. Она, як добра мати, вислухат, погладит і успокоїть. Гріх, слабость, розорваность душы, людська нагота – то суть мотивы, які находиме в такім шедеврї Юлія Ставровского-Попрадова, яким є **Вечірній звон**, переповнений муками героя за викуплення із своїх гріхів. Як было написано: „*Проклят, испорчен, гнусен, наг / О, бывший царь, ты стался рабом!*“! Поет з болєм vykрикує:

*О, сколько раз и гордость жизни,
И лихорадочный ей шум,
И тіла склонности, и прихоти капризы
Способны обморочить ум!
О, сколько раз и серебро,
Богатство, роскошь и наряды*

*Рождають в алочном сердце зло,
Рождают соблазнов громады!*

І нарештє виходить з його сердця:

*Душа, залитая слезами,
Узнав греховный жизни суд
Смиралась скоро с небесами.*

Автор у своїх творах описав судьбу ліричного героя, який перешов його коротким жывом, як сильногоряща факля. Є подобный на автора. Є то сам автор. Бо лем тот може писати, што має шыроку душу і сердце, де ся змістить много ласкы, порозуміння. Любов у творах Ставровского-Попрадова є неodemнов його частєв. Проявлять ся в різних подобах. Найсильніше є евідентна в одношіню к своїм людем, яких автор так любив і був їх вірным душпастырєм. Вірив, же прийде яр. Вірив і був скламаний. Надій і скламання. Гладання ласкы – к чоловікови, к жені, к Богу. Находження і страчання. То є судьба поета. І такого, яким був Юлій Ставровский-Попрадов.

Нашов задачов є штудувати душу поета, обявляти красу, добро, атрибуты, якими хотів позначити світ. Його думкы суть доднесь актуалны. Як все актуална є любов.

Здалека сьме не осягли назначену проблематику, але нашов снагов было обернути увагу на дакотры мотивы любви в творчости поета. Бо говорити в цілім о його творчости нас не посуне допереду. Треба йти крок за кроком і прошпикувати поезію Попрадова деталніше і всесторонніше. Жадать ся на тоту тему солідна монографія, яка бы внесла новы лучі до поезії русиньского патріота і будителя.

Др. Тібор Міклош ПОПОВІЧ, к.н., директор Русиньского выскумного інштиту в Мадярьску

Анатолій Кралицький – знамый будитель Русинів (КУ 170-РІЧУ ОД ЙОГО НАРОДЖІНЯ)

Анатолій (Александр) Кралицький народив ся 12. фебруара 1835 року в селі Чабини (тогдышній Земплінской жупы, теперь Меджілабірського окресу) в многодітній родині грекокатолицького церковного учителя. Будучого народного будителя похрестили під меном **Александр** а лем нескоро же як монах прийняв мено **Анатолій**. Як рік його народжіння дакотры (Владимір Бірчак і Михал Зеленка) уводять рік 1834, але векшина (Євгеній Недзельський, Андрій Шлепечький і іншы) за вещей реалный поважують рік 1835. Тоты похыбности выникли зато, бо Анатолій Кралицький не охавив нияку автобіографію, як то зробили А. Духнович, А. Павлович, Я. Силвай, Є. Фенчик. Навеце не захранила ся церковна або обчанська матрика зо села Чабини з того часу. Зато маме лем неповну інформацію о дїтських роках Кралицького.

Але наісто знаме, же він ся учив у Грекокатолицькій церковній семінарії в Ужгороді. По скінчіню того

навчання далшу часть свого жывота провів у різних грекокатолицьких монастирях. Спершу він жив у Краснобрідьскім, потім у Марія-Повчаньскім а нарештє у Мукачовскім монастирях. Важный період монаського жывота А. Кралицького зв'язаний із Марія-Повчаньським монастирєм, де учив других історію релігії і канонічне право. В тім часі був продуктивним публіцистом, свої статі він посилав із познамок „Із Сабольцькой жупы“ або „Із Мадярьской Русі“ до львівських русофілських новинок **Слово** Богдана Дідыцького. Так істо у Марія-Повччі были написаны тоты його публікації, котры в першій половині 60-х років 19. сторіччя обявили ся у бейцьких новинках „**Виснык ... для русинув Австрийської державы**“ і в „**Отечественному зборнику**“, який выдавав львівський Богдан Дідыцький.

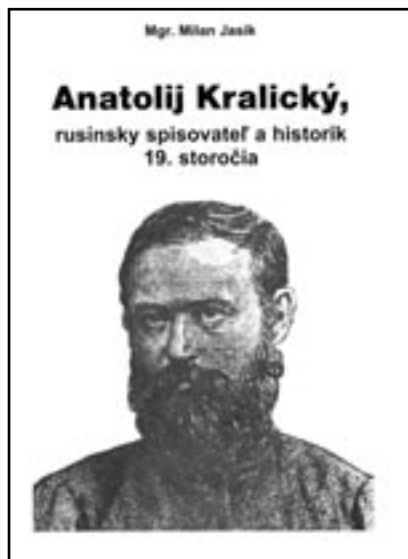
В жывоті А. Кралицького але найважнішу роль зограла роки (1869 – 1894), котры прожив у найзнамішім русиньскім Мукачовскім монастирі. Там був ігуменом монастиря доты,

поки го Господь Бог не покликав ку собі 30. януара 1894 року. Почас мукачівського періоду своєї діяльности він активно публікував в таких знамых ужгородських новинках, як: „**Свѣтъ**“ (1867 – 1871), „**Карпаты**“ (1873 – 1886), а тыж у новинках „**Листокъ**“ (1885 – 1903), де редактором був Євгеній Фенчик. Анатолій Кралицький і сам хотів заложити новинкы під назвов **Словесность** у Мукачові. Перше число тых новинок мало вийти 1. септембра 1870 року, але не было дость передплатителів і зато тот план не був зреалізований.

Монаськы повинности не могли быти перешкодов про розвивання його многосторонного таланту. Быв продуктивним писателєм, писав моралізуючі повісті, літургичні тексты і коментарі ку ним, глядав стары языковы памятки, писав історичны нарисы, зберав етнографічні а главно фоклорны матеріалы (народны звичаї, співанкы, приповідкы і т. д.), попри тім популяризував літературны і духовны цінности народів Централ-

ной і Виходной Европы.

Найціннішу часть діяльности А. Кралицького творили ёго архівны

• Обалка книжки о. Мілана Ясика, котра вышла минулого року і яку за 100 Ск мож купити в нашій редакції.

высумы. Як ігумен монастыря мав слободный приступ ку архівным матеріалам. Як выслідок свого серёznego выскуму він представив до того часу незнамы стары русиньскы языковы памятки. Меджі нима найвеце знамыма і про Русинів барз цінныма суть так званы **Нягівскы поучіня**. Тот документ был написаный в 16. сторічу і А. Кралицький го в Мукачові передав знамому Санкт-Петербурзькому великоруському професорови Л. А. Петровови, што ся занимав языком і історієв Русинів. Л. А. Петров опубліковав тот рукопис у зборнику Великоруськой академії наук у Санкт-Петербургу, котрый был присвячений великоруському языку.

В архівах Мукачовского монастыря А. Кралицький найшов іщі еден важный монастырьскый літописный рукопис. О тім він писав у 1894 році у львівських новинках **Слово**. Пізніше коло обсягу того рукопису розпудила ся велика дискусія. Так, наприклад, українофільскый выскумник Гядор Стрипський за каждую ціну хотів доказати, же тот літопис не є ничім іншым, як фалзифікатом і же А. Кралицький сам выдумав текст того літопису. Тому але протівречів тот факт, же в Імтычовскім монастырі найшов подобный рукопис іщі векшого обёму ігумен Врабель, який о тім написав статью до ужгородьскых новинок Наука.

Дякуючі добрым архівным выскумом Анатолий Кралицький охабив нам барз цінны описы окремых южнокарпатьскых монастырів. Барз

цінным є главно опис знаменитого старого Грушовского монастыря, што в кінці 17. і на зачатку 18. сторіча был поступно звалыный. Публиковав тыж о Мукачовскім монастырі Святого Николая на Чернечій горі, о Марія-Повчаньскім монастырі Святого Михаїла Архангела, о Малоберезняньскім монастырі Святого Николая, о Боронявскім монастырі Благовіщія Святой Марії, о Краснобрідьскім монастырі Спущаня на землю Святого Духа, о Монастырі Чесного Хрестоположіня на Буковій Горі, о Биксадьскім монастырі Апостолів Святого Петра і Павла і т. д.

А. Кралицький вів вызнамный етнографічний і фоклорістичный выскум звязаный із Русинами. Вылідком того были такы ёго цінны работы, як **Лабірьскы Русины в Мадярціні, Свадьбяны сокачкы лабірьскых Русинів, Народні співанкы Імстичова і околиці у Мадярціні** і іншы.

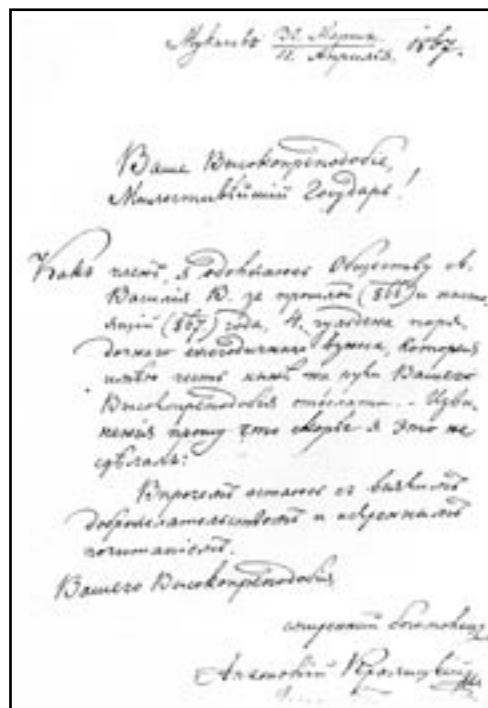
Жылот і діятельство знамых особенностей інтересовали тыж А. Кралицького. Меджі русиньскыма выскумниками был першый, котрый написав аналітичну роботу о жылоті і діятельстві найвекшого русиньского народного будителя – **Александра Духновіча** (календарь Місяцёслов на 1866 рік про Русинів мадырьской периферії, Ужгород 1865 р.). Дві статі він присвятив таким емігровавшим до Руська Русинам, котры там стали вызнамныма научныма працівниками: **Михаїл Балудяньскый** став першым ректором Санкт-Петербурзькой універзіты, а тыж **Юрій Венелін-Гуца**, што став закладателём булгарістики в Руську.

Анатолий Кралицький был членом президії ужгородьского Общества Святого Василия Великого. Публикації, як правило, писав на великоруськым языку із русиньсков высловностёв або переписом. Як еден із найліпшых русиньскых прозаїків А. Кралицький у своїх творах часто указовав жылот обычайных людей. Так vznikли такы ёго знамы повісті, як **Вівчарь на полонині** (1860), **Пиявка** (1868), **Сільскый учітель** (1868), **Екзекутор** (1892), **Фон Минкач**, **Взник Карпат**, **Біда з доганом**, **Мукачовскый пляц** і т. д. Але найзнамішов ёго повістёв є **Князь Лаборець**, што была написана в 1863 році у Марія-Повччі. Ідею о написаню того твору позычів із літопису (кронікы) „Геста Гунгарорум“

незнамого літописця Аноніма. З выданём повісті Князь Лаборець было немало проблем. На превеликий жаль автор оригінальный рукопис послав у 1863 році перше до львівской редакції тамтешніх новинок **Галичанин**. Там текст повісті свойвольню, без согласу автора, духовно і языково сфалшовали. Пізніше іщі двараз была опублікована тот сфалшована повість: в Ужгороді 1921 року в календарі общества Унію і в 1925 році у выдані общества „Просвіта“. В 1957 році в Пряшові тот повість была опублікована в перекладі на український язык. В Ужгороді 1984 року в літературнім зборнику **На Верховині** повість **Князь Лаборець** зась была опублікована у сфалшованім львівскім варіанті 1863 року, ігноруючи оригінальный рукопис.

А. Кралицький у 1869 році опубліковав єдну поему під назвов **Федор Корятівч**. Сужет ся операв о єдну легенду, подля котрой князь Федор Корятівч під час полёвачкы забив змія і на тім місці засновав Мукачовскый православный монастырь.

На основі высше повідженого дость незвычайным ся явить отворено русофобскый погляд знамого в Мадярську професора-слависты Шандора Бонкала о діятельстві Анатолия Кралицького. О нім він написав тото: **„Кралицький мав много добрых наміріє і міг добре писати, але русофілізм звернує го з правилной пути“**. Думаєм, што до того погляду не треба додавати ниякы коментарі.

• Рукописне письмо Анатолия Кралицького, в котрім пише, же посылає штири гулдены членського за roky 1866 і 1867 в Обществі св. Василия Великого.

Сторочниця мимошкольських активіт габурьського учителя

• *Габузький учитель
Михал Жаткович.*

в новій Чеськословенській республіці цілком інакша. Зачав організувати **курзы про неграмотных**, заложив **школьський театральний кружок**, обнови дитський хор, а з помочов села, подарило ся му заложити **сільську читальню**. Тото вшытко здивительнєвало ся при розлічнх державных, церковных і народных святах. Наперек тому, же культурно-освітня робота в селі поступно ся розмагала, при помочі уж новых, молодых учителів, М. Жаткович пришов наконец к пересвідчіню, же без матеріальної основи і підпоры з боку жителів села мож лем з великыма тяжкостями досягнути напрограмованый ціль.

Наслідком того вирішив у половині 20-х років минулого стороча свої активіты направити на **земледільську освіту**. Быв пересвідченый о тім, же лем справным выужыванєм властных здроїв – землі, хову домашній звірины і інтензифікаціев выробы може сільським жителям помочі. В 1926 році приголосив ся на курз, котрый організувала Высша господарська школа в Кошіцях про учителів польногосподарських школ. По успішнім закінчіню піврічного курзу подарило ся му заложити в 1927 році в Габурі **двойрічну вечерню господарську школу** про 15 – 17-річну молодеж, будущіх земледільців. Фреквентанты школы ту приобріли основи знаня з агротехніки і зоотехніки на уровни 20 – 30-ых років минулого стороча. Серію лекцій на земледільську тематику росшырив потім і на далшы села Меджілабірського окресу.

Успіхы той роботы доставляли ся поступно тым, же набыты знаня зачали ся выужувати в праксі. Так, наприклад, завела ся одмітка, т. є. плитке накупріня стернянки, гноіня на основі знань з вечерней господарської школы, досушования зожатого зерна в крижах на полю (в часі, кедь дома не были сушечки) і под. Велику старостливість приділяв комасациї, бо быв пересвідченый, же велика роздробленость парцел у хотарі знижує ефективность господарства. Ту ся му подарило забезпечити підготовку проекту комасациї, котра зреалізувала ся потім в 1931 – 1935 роках за фінанчнй помочі державы, но, на шкоду, не была доведена до кінця. Так істо подарило ся му забезпечити рекултивацию около сто гектарів паствиск за помочі державы. Великим успіхом было і заведжіня пшениці до осівных поступів. Редактор новинок „Русское слово“, котрый пришов поговорити з учителем до Габуры, высповив ся в тім смыслі, же хочь наша Верьховина стоїть перед голодом, ситуація в Габурі є ліпша. То мож было видіти із того, же перед млином стояло найвеце габузьких возів, котры привезли пшеницю нелем требішовску (де ходили на жнива), але

і свою властну.

Активну роботу учителя збачіла в тім часі Аграрна – Републіканська партія, котра го запропоновала за кандидата до крайньского заступительства в Братіславі. Кінцем децембра в 1928 році дістав письмо із Міністерства внутрішніх діл в Празі, в котрім му написали, же влада републіки го назначіла членом заступительства землі словенской.

При дакотрых далшых активітах, якыма была, наприклад будованя валцовой дороги з Меджілаборець до Чертіжного або при ліквідації наказливой хвороты, находив поміч і підтримку у Републіканській партії.

В новій функції посланця учитель выступовав з многыма пожадавками і пропозиціями, котры выходили векшынов із ёго властных познатків і котры поважовав за необхідимы про выліпшіня соціально-економічного положіня жителів свого регіону.

М. Жаткович пропонував організувати тзв. **пропагандны акції** (рекултивацию паствиск, комасацию, будованя дорог, регуляцію потоків і под.), котры бы фінанцовала держава, жебы вытворила можности дати жителям околитых сел роботу.

Зато же в регіоні, котрый заступовав, не были можности дістати роботу в промисловых заводах, жителі были одказаны на земледільство. Пропонував закладати **польногосподарські вечірні школы**, котры бы шырили земледільську освіту і так помагали молодым земледільцям ефективніше выужувати свої властны выробны здрої. Вы-

• *З гуменьского сканзену III. – іділічна русинська хыжка, але живот у ній в минулім часі не быв іділічным.*
Фотка: А. З.

жадовав тыж вычленити в державнім распочті векшу фінанчну суму на комасацию земель, бо угорьскы законы доволєвали землю дробити аж натілько, же уж на ній не мож было ґаздовати. Державну підтримку выжадовав і про розвой хову домашній звірины, зато містны природны условия (паствиска, істочники чістої воды і чістий окісличений воздух) суть ідеалны про ёго росшыріня.

У своїх выступлінях Михал Жаткович не забывав ани на школы. **Выжадовав обновлєвати войнов пошкоджены школы і єдночасно будувати новы** в звязі з тым, же в републіці ся росшырила пятьрічна школопопівинность на вісемрічну. Тоту потребу аргументовав тым фактом, же в регіоні суть школы єдноскласны, де ся учить і 100 – 120 учеників.

За свої активіты дістав в 1935 році дяковне письмо Чеськословенской академії земледільской в Празі, а в тім самім році і дяковне письмо выконного wyboru Републіканської партії в Празі.

Умер М. Жаткович в 1955 році, похований є в Снині.

Марія МАЛЬЦОВСКА

Россыпаны рядкы

Чоловік найчастіше споминать на молоды часы. Є то цалком нормалне. Тадь то роки, кедь зазнаме того всякого. І доброго, і планого. В тім часі ся находиш, як кебы в скаралуці. Розвиваш ся, як цвіт на черешни. Выпхати ся мож з того обалу лем тогды, як прийде час, кедь цалком дозрієш. Даколи стачить ся неограбаним способом дотулити білого домику, такою ся пораниш, што ті буде тякнути на цілый жывот. А кедь ся народиш в теплі, обколесены ласков, розвиваш ся в добрых условіях, выпадеш із скаралуці, як міцна істота. Таким потім буде і твій далший жывот. Із добрі заложеным фундаментом. Было бы смішно сі робити надій, же жывот є лем една рівна путь... Кебы то так чоловік знав... Кебы ся міг іщі раз народити і піти по тій істій пути...

Вал ся не скаржила на судьбу. Была спокійна із своїм жывотом. Мала в основі вшытко. Нич ей таке окреме не хыбовало. Мала щастя, же была єдиначка, а родичі за час соціалізму набыли сі добры маєткы. Отець робив як вояк, мати была кухарка. Мали вшытко. Іщі ай тото потяче молоко, што мати знала приправити. Мали новий штирицимровый квартал з двома парадныма лоджіями, заряджений од выдумкы світа бутормом, дві авта, хату в Тамрах, но, а каждый рік море або купелі. Чередовало ся то. А мати што напоприношала їдла із школьскої їдалні, то світ не видіе! На страву не минули чей ани коруну. Дома ся нігда не варило, лем ся зогрівало. Ей, вера, добры то были часы. Лем авкурат была біда з тым стягованём з єдного кінця републіки на другый. Всягды было єднако і всягды было добрі. Так добрі, же было монотонно аж отупно.

Вал выштудовала право. Нянько ся о то постарав. Хотіе мати в домі представителю права і обгайкыню скривленых параграфів. Вал сі такой по скінчіню школы нашла місце в єдній канцеларни в центрі міста. Як інакше, по знамості. Не потримало але довго, як пришла до того семішова, новемброва революція і розвалила старый комуністичный режим. Што Вал, она сі отворила властну пракс і мала на старости розводи. Спочатку были проблемы із заряджінём канцеларні, але поступно ся за поміч родичовских корун поставила на властны ноги. Добрі зробила, же їмила, як ся гварить быка за рогы, бо не каждому з ей колегів ся подарило мати властну пракс. Дакотры доднесь іщі роблять то, што ся їм лем трафить. Інакше то было з отцём. Не переніс зміны, які настали по революції. Пішов передчастно на пензію. Властно, послали го там два роки перед пензією. Предці, забіганы дорожки – то было дашто інше, як каждоденны зміны і чутя неістоты. Правда, іщі встиг у функції маёра взяти тучне одступне, але довго ся з грошей не потішив. Умер на інфаркт. Такий високий, парадный то був хлоп. Фешачіско великий. У волнім часі ся занимав гатаёгов, волейбалом. Шпорт го перед змінов сполоченьского систему не захранив. Мусив одійти. Нащастя, одышов по генеральскы. Умер на місце. Добрі, же ся не трапив. Іщі встигнув Вал забезечити будучность, а матери спокійну старобу. Вал была дакус по отцёви. Окрем синих глубоких очей, високого мудрого чела, здідила по отцёви ёго вирішалность, аж хлопску позицію при переконованю проблемів. Дарьмо, была воякова дівка. То ся на не перенесло. Чутям не давала якусь велику вагу. Брала од жывота вшытко,

што ей давав.

Через день в роботі, а пак властный програм. Савна, плавання, козметіка. Вечур стріча з приятелём при фляшці вина, танець, час од часу даяка рецепція... Так то йшло день за днём докола. Вал ся з таким способом жывота зжила. Патрив ку штілу модерной еманципованой жены.

Раз, кедь так ішла по місті, думачи на послідній припад, што мала рішати, на жену з трёма дітми, котрій муж не платив ани коруну, мало не вдарила головов до стовпа. Тяжко сі представлєвала ей ситуацію. Як могла тота жена выжити! Она є сама, а лем-лем же ся зміцать до свого рахунку. А ту треба троє дітей годувати.

– Гало! – зачула тісно коло вуха. – Та ты ня не спознаєш?

Вал ся обернула за голосом. Не вірила властным очам.

– Ілька, то ты? То не є можлие! Нігда бы ем не повіла, же ты ту увиджу! Змінила єсь ся. Перебач, але досправды не спознала ем ты. А я йду, та й думам. Не внимам світ коло себе. Знаш, як то днеська ходить. Каждый має повну голову проблемів. Не є часу ся ани заставити. А што ты? Як ся маш? – Ілька не одповіла на ей вопрос. Двигла на ню свій синій, дакус выбліднутый погляд і повіла:

– Красна єсь. Нияк єсь ся не змінила. Іщі вєще єсь покрасніла. – Продовжовала Валина сокласніця з высокой, з котров єден рік в інтернаті бывала. – Фурт маш такы красны густы червенкасты волосы. Холем ті не треба фарбити, – засміяла ся щербатым сміхом на Вал, же тоту аж заморозило. Ільці хыбовало пару зубів спереду, а то такой змінило ей тварь на неспознання.

Вал покрутила головов і не была способна реаговати на Ільку. Як ся тота страшно змінила! Перешли роки, але жебы една жена ся так змінила? Уж обидві тягали до п'ятдесяткы, але то іщі не значить, жебы вызерати на сімдесятку. Ілька шоковала Вал своєе теперішнєв подобов. Выззябнута, нагнута допереду, тварь поперерізована зморьшками, а в роті мало што зубів зістало. Волосы поссысаны до сивого мышачого хвостика. А таке то было красне біляве дівчатко! Ніжне, як павучайкы, із синіма, як небо, очіма.

Вал не забуде, як Ілька сідала до кутика учебні, а там ся тихо учіла цілый вечур. Тихо, як кебы ся молила, позераючи до плафона, на котрім мелькотала слабенька неоновая лампа. А в скушковім часі все скоро рано встала, поцвічила, штось шмарила до уст, запила салваторков, а о семій годині уж сідала за книжки. Вставала од них аж на обід. Вал нігда не могла порозуміти, як тота могла витримати так довго на твердім стілці.

Вал на обід іщі ся лем перевертала на другый бік. Она ся зачінала учіти коло четвертой пообіди. Такой в піжамі. На экзаменах все якось мала щастя. Вытягла вопрос, котрый хотіла вытягнути. Може зато так было, же з ничого сі не робила велику голову. Была фінанчно забезпечена, не роздумовала над завтрашнім днём, што сі облечі і так подобно. Ілька припадала Вал, як екзот і не могла порозуміти ей світови. Тот екзот з білым волосём ей спочатку успокоєвав. Ілька была скромна-прескромна. Нігда о собі нич не говорила. Была попрязным слухателём. Вал любила говори-

ти і бути в центрі уваги. Ілька їй слухала і слухала. Кедь пришла бісід а їй домістві, Ілька ся затяла і мало-што прогварила, хыбаль лем тілько:

– Ты тому не розумиш.

Вал ся не напрошувала до їй приятні, бо фактично, скоріше нёв погордовала, як кебы ся з нёв мала камаратити, але, предці, їй ку ній штось тягало. Не зна-ти што. Може, їй незнамый світ, о котрім Вал нич не знала. Вал походила з великоміста, Ілька з валапу. А то быв великий розділ. В поглядах, в позиціях на світ, іщі ай в обліканю. Дарьмо в школі їх учіли, же ся сте-рають розділы меджі містом і селом. Было то небо а дуды. Кедь ся приближыв вечур, а Вал кликала Ільку на забаву, тота повіла, же їй то не бавить.

– Грошы не має, – прорекла ся далша камаратка Гана.

– Пять корун маме на вступне, а пять на вино. Я то заплачу днесь, – повіла Вал. – Што ся боїш? .

– Ні! – твердо тогды одповіла Ілька. – Я нигде не піду!

– Знаш што? Ідеш мі порядно на нервы, – повіла тогды Вал і погордливим поглядом ся попозерала на Ільку, яка склюбачена сиділа на постели і тримала в руках даяку грубу бухлю, чей даяку історію права. Вы-зерала так, як кебы хотіла цілу мудрість світа по-істи. Не мало ціну їй перепрошувати. Вал з Ганов потім ішли до бару, протанцёвали там до рана. На другый день їх страшно боліла голова, дообіду про-спали. Кедь ся збудили на обід, Ілька вже листовала другу книжку параграфів.

– Та тото є рядна біфлєшка, – повіла Гана.

– Ём зведава, як допаде на екзамені. Думаеш, же буде того знати веце?

– Дарьмо є, снажить ся, – повіла Гана і натягла ся на Валиній постели. – А я єм така жадна воды... Выпила бы-м бочку... Така-м уконана... Боже, чом я так мушу терпїти? – Гана думала на баровы по-сидкы, яким не є кінця-края в екзаменовім часі. Є то добра річ, тота висока школа. Нихто никого не ну-тить учіти ся. На екзамены мож ходити аж по три-раз, кебы дахто не зробив. А стаціть придати перед екзаменом. Кедь має чоловік щастя... Вшытко выйде, як треба. Як, наприклад, Вал, тота ся скоро нич не учіть. Стаціть, же шмарить дозаду своєв кудерявов гривов, а доценты суть готовы.

– Но, не знам, што я зроблю, якбач, скушку одложу. Што мі нянько на то повість? – озвала ся Вал.

– Но, што бы ті повів? Зробиш другый раз. Што ся боїш? Але наша Ілька наісто скушку зробить, – добе-рала сі Гана Ільку, яка сиділа за столом, дотуляючі ся носом книжки.

– То я не можу знати, – повіла задумано Ілька. – То нелем од мене залежить.

– А од кого? Чей не од мене? – засміяла ся переку-ренным голосом Вал. – Може од самого Бога.

– Не смій ся! – на то повіла Ілька. – Кедь не віриш, та го не споминай!

– І я рада, же тя виджу, – стрясла ся споминів Вал. – Але ся понаглям. Даколи сі покецаме, – переступо-вала з нозы на ногу Вал і была барз нетерпезлива. Правду повісти, не мала дяку бісидовати з Ільков. Іль-ка, як кебы одчула Валины мыслі, перепустила через зубы:

– Як виджу, добрі сі жыєш. Облечена подля послід-нєй мовды...

– Не можу ся скаржыти. Роботу маю. Та й даяка корунка є.

– То добрі, добрі..., – скоріше тихым голосом до-дала Ілька і зо завистёв обзріла найновшы батёвкы,

што ся блискали на Валиных ногах.

– А ты як? Є мі жаль, же єсь ся так наглі страти-ла. Шкода школы, шкода...

– Я мам сына! – не повіла, але выкрикнула Ілька і їй погляд ся заряснів радостёв.

– Гей? – занезнала ся Вал, не вірячі Ільчыным сло-вам. Де бы тота пришла ку дітині? Така нетыкавка!

– Гей, такой блондяк, як я, – выповіла скоро Ілька, як кебы ся давила властныма словами.

– Но тото! – Не могла ся начудовати Вал.

– Гей, мам сына, – подупловала Ілька і переможно ся попозерала на Вал, яка ся уж, якбач, не понагляла. Досправды, Вал там стояла, як закопана до ходника. – А ты што? Маш родину?

– Не мам. Холем мам часу на себе, – засміяла ся Вал. – Нігда єм не мала дяку прати смердячі фусеклі даякого чуджого чоловіка.

– Ты така мудра. Мі ся не подарило школу скінчити, – попозерала ся до землі Ілька і гірко вздыхла. – Може бы то інакше допало... Але што тя буду отравлєва-ти із своїма проблемами. Ай так ся понагляш.

– Але ні, ні! Де же бы-м ся понагляла! Раз сьме ся стрітили..., – Вал досправды чім дале, тым веце была зведава на Ільку. – Та ты лем повідж. Што буду мочі, та ті поможу. Бывали сьме на єдній цімрі в інтернаті.

• 3 гуменського сканзену IV. – то є образ русинь-ского села умеряющей минувости. Фотка: А. 3.

Зажыли сьме штудентьскы часы. Мали бы сьме сі по-магати, – стримано потлепкала Ільку по плечі.

– То уж было давно. А властно, не мам ті што по-вісти... Але кедь будеш мати даколи часу, почітай. На! – Ілька штурила Вал до кышені якийсь жмыт па-піря і счезла їй сперед очей, як кебы ту ани не была. Но, што сі о тім Вал могла подумати? Стояла на ходнику, як облечена.

Вал ся вертала домів, а паперики їй шустіли в ки-шені і палили, як пекучі углики. Правду повісти, не мала дяку на даяке читаня. І хоць їй Ілька дакус заін-тересовала, не хотіло ся їй мінути завжываний про-грам. Нашвидко ся переоблєкла, шмарила сі на тварь мейкап, запудровала блищачій ся ніс, намалёвала сі очі і уста – і уж їй не было. Чекала їй приємна партія у винарні Камелія, де ходила вечур што вечур. По выпу-тю погара вина, по приємній бісіді із знамыма, вечур їй зышов, як нич. Была рада, бо дочекати ся пізнєй ночі не было все так легко. Кедь выступила з таксіка перед бытовков, зразу ся перед ню поставила Ілька, дивгла праву руку і повторяла:

– Не забудь прочітати! Не забудь прочітати!

Кедь ся їй Вал хотіла дотулити, счезла, як дым. Вал порозуміла, же з тым вином бы не мала переганя-ти каждый вечур. Лежала в постели, але сон, як кебы руков зняло. І чай пила з медом, і саму медовку лікарь-

ску, і коцку цукрю ссала, і чуколаду скоро цілу зїла, а спаня не было і не было. Втікло десь за гори-доли. Вал ся злостила сама на себе, же єй не треба, як попливий особі ходити по винарнях і пити вино. Потім єй серце бухать, як шалене, а ні і ні заспати. Шаленство, та вже. А рано треба вставати до роботи. Жебы то вже староба приходила? Таку думку Вал ани не припускала. І хоць гіпертензію другого ступня вже встигла вхопити. На то Вал нияк не дбала і думала сі, же може вшитко, як замолода. Правда, окреми роботи, якись іншіш повинности не мала. Была слободна, як птах, та де піде? Лем меджі людей. Сама болить. Якось треба пережити вечур, який ся єй видить найдовший. Нераз ся намучила, покы заспала, наперевертала ся з бока на бік. Якось ся то все подарило. Але днесь, як кебы був проклятий тот вечур. О спаню ани думки не было. Жебы то стріча з Ілька єй так розрушила? Тадь неедного чоловіка розсудила, а все ся єй дотеперь подарило втихомирити душу, заспокоїти ся, перестати думати над людськыма судьбами. Было їх невроком. Мала на старости розводи, діліня мастку і таке дашто. Невдячна то робота. Спочатку ся не могла змирити з несправедливістю, котра ся, подля нїй, робила на женах, што ся розводжовали, або уж были розведжены. Не раз хлоп, уж розведжений, бывав із своєю женою і надале у сполочнім кварталю, а она ні і ні, жебы ся го збыла. Водив сі фрайрки, была там гульня до рана, а жена не мала покоя. Так ся тягало роки і роки. Параграф говорив, же така жена мусить найти своему екс наградне бивання. А то нелем такы припады были, але іс інших. Но,

не было єй то єдно. Але што мала робити? Не раз сі думала, же возьме домів таку нещастницю. Але мож взяти вшитки? Де бы то вело? Часом сі звикла на людське нещастя, а снажила ся людькы бремена зомаревати з плеч, і хоць ся то цалком не дало.

Ілька... Ілька – то був цалком інший припад. Тому не могла обыйти, як чуджу особу, збавити ся єй, як чогось непотребного. Якбач, она была частєв Валиного жывота, хоць лем на коротку добу. Она была частєв єй молодости, яка ся єй зничого нич назад наворачнула перед очі по довгих роках. Геї, наворачтає ся єй і огрожує єй серце. Штось невысловлене было в Ільчиных очах. Штось таємне і дуже смутне. Штось таке, што з нєв порядно затормозило. Зато тотаніч, повна перемітованя ся з бока на бік. Вал уж знала, же ока не стулить, покы ся до тых проклятых паперчат не попозерать. То они суть на вині. Пекли єй немилосердно, як і самотня думка на них.

Вал встала з постелі, вбула овечі папучкы і почовгала по ходбі, де было завішено сако од костіма. В лівій кишени напыцяла тот нещастный жмыт папіря. Взняла го і принесла до спалні. Папіря было докорчене, як кебы го корові з пыска выняв. Вал го зачала вырівновати і складовати подля сторонок. Были акуратно почіслованы. Рядкы были по папірю поросыпованы і скакали перед Валинымы очіма зліва доправа, як непослушны кізлята: гоп-гоп-гоп, гоп-гоп-гоп, гоп-гоп-гоп...

(Дале буде.)

(З готованой книжки Зелена фатаморґана.)

Михайло ГИРЯК Сентенції

- ❖ Люб маму, люб нянька, братів і сестер своїх – будеш великим чоловіком. Притім не забудь любити співанку народного поета – она тя все потримать, даколи з блуду на світлу дорогу выведе.
- ❖ **Співанка народного поета – не вівця, не телічка і не гачурик – з нєв на ярмарок не ходь.**
- ❖ Заблудиш в лісі – не біда: возьмеш компас і ся зорьєнтуєш; заблудиш в жывоті – без співанки народного поета не найдеш глядану дорогу.
- ❖ **Позвуть тя на гостину – погостиш ся і подякуєш; погостять тя народнов співанков – не дякуй, лем памятай, же-сь був на гостині гостин.**
- ❖ Співанкы народного поета выдали много-премного свідоцтв; од тебе ся жадать свідоцтва тоты ку сердцю взяти і дале жывотом нести.
- ❖ **Голоден єсь – дадуть ті фалаток хліба помащеного з маслом; фалаток хліба зіш і запєш свіжим молоком – голоден не будеш, але як твоя голодна душа не прийме співанку народного поета – вічно буде голодна.**
- ❖ Тяжка то робота любити співанку народного поета: даколи ті заткать рот – ты выплунь блудну рянду і дале люб співанку народного поета; даколи на дереш тя возьмуть – ты дереш перетерпиш і дале співанку народного поета несь; даколи тя на коліна зразять, і співанку народного поета гордо люб і гордо несь – до новых і новых днів будучого.
- ❖ **Дідо-прадідо, бабка-прабабка, нянько і мати співали співанку народного поета і смутно-пресмутно бы было жыти на світі, кедьбы і ты не співав співанку народного поета.**
- ❖ Од діда-прадіда так ішло, так іде і так піде, же народны співаці в собі і зо собов несуть народного духа.
- ❖ **Были часы, кедь народна співанка не знала читати, не знала писати, єй але великий народно-співанковий репертоар нераз уже був названий небывалым народным скарбом.**
- ❖ Попід Бескіды скарб на скарбі; чекан до рук не бєрь, бо з ним – нич не найдеш – народны співанкы в сердцю нєсь.
- ❖ **Народны співанкы не сіяли, а предці, їх часто-пречасто жали; такы жнива чоловікови роботы добру-предобру поживу давали.**
- ❖ Народна співанка і народна співачка, як дві сестры, што гордо, сміло і одважно сторочами крачають.
- ❖ **Народна співанка і народна співачка – то божества, яким жертвы не приносять, і яким ся до землі не кланяють, але яких сердцєм своїм одвічно люблять.**
- ❖ Красна то пташка соловей, але о кілько красша є, кедь свої мелодії занотить; красна то Русинка, але о кілько красша є, кедь материну співанку заспівать.
- ❖ **Марько, Ганько, не ганьб ся народну співанку співати; вшиткы навколо гварять, же ніт над спів русинський.**
- ❖ Стрітиш народну співанку – не обыйди єй; приими як найцінніший народный скарб і дале жывотом понєсь; потомкы ті будуть вдячны за красный чін.
- ❖ **Все так было, же народна співанка знала серце вчаровати; хвалабогу і тепєрь так є, а як буде завтра-позавтра – од вшиткых нас залежить.**
- ❖ До студні не плуй, бо зыйде ся ті з нєй воды напiti, але ани на народну співанку не плуй, бо і она звикне жагу загасити.

Презентація Общества ім. Александра Духновича

• *Председа Закарпатського науко-культурологічного Общества Александра Духновича – Михаил Алмаший. Фото: А. З.*

членув, але з тих або других причин обласне Общество не могло бути зареєстровано аж до 23 юлія 2004 року (Свідчення про державну реєстрацію об'єднання громадян ч. 425 под назвов „Закарпатське обласне науково-культурологічне Товариство ім. О. Духновича“). Головна ціль Общества по Уставу: **изучения я розширення межі своїми членами теоретичного** (історичного, творчого, фольклористичного, педагогічного) **наслідства А. Духновича; защита соціальних, економічних и других інтересув членув Общества.**

Або се не значить, ош Общество скорше не существовало, оно было організовано у 1995 року, но по тогашних законах його не мож было зареєструвати, бо в структурі обласного мусіло бути не менше як сім гор-районних організацій, тепер доста мати три організації у районах, обы створити обласну організацію. Правда, за тоті пережі роки Общество не спало, проводилась файна робота, за котру ми розкажеме через малый час у хроніці-літопису, яка велася девять років.

Теперішньое правління Общества складається из 9 членув, за котрыми закріплені повинності у чотирьох комісіях: **Марія Лендел, Ян Ганич** (організаційна), **Сергій Бисага, Андрій Дудаш** (научна), **Богдан Лакатос, Иван Керецман** (культурологічна), **Анна Бецанич** (педагогічна). Кажда комісія має свуй шырокий актив, через котрый реалізуются ушиткі ідеї, задумки и практичні діла. У селах ся нарожують первичні гнізда Общества. Ушитка організаційно-масова робота провадиться на містах, а не у центрі. Хочеме бути як май ближе до людей, до інтелігенції, до учительства, до ошколашув, до студентув.

Теперушньое Общество, як тото требує теперушня політична обстановка и як то жадали делегати конференції, прияло до даякой міри май модернізовану назву. Традиційное Общество (1923 – 1939) называло ся так: „Русское культурно-просветительное Общество ім. А. Духновича“. На тот час таке імня было оправданим, бо оно было в руках інтелігенції, яка сповідовала великоруську ідею. Тепер сесе Общество сповідує русиньску ідею. Друга часть назвы тогашнього Общества „культурно-просветительное“ оправдовало само содержание работы: послі великой культурної одсталости треба было дати народу просвіщеніє через масову культуру, што и робилося:

открывалися хаты-читальні, выдавалися журналы, новинки, створювалися народні бібліотеки, проводилися „Дни русской культуры“, читалися в селах лекції по вопросах культуры, економіки, господарства (культуры газдованя), медицины. Вопросы розвитку культуры края носили прикладный характер: організовалися у великому числі хоры, духові оркестры, у невеликому числі струнні оркестры. Научні вопросы ограничовалися розробками творчества ведущих писателей у їх юбілейні даты.

Тепер ситуація зовсім друга: люде грамотні, образовані, появилось много ученых докторов наук. Тепер перед русиньсков інтелігенційов май тяжкі проблеми: одстояти своє національное імня „русин“ и ушитко, што из ним повязано: язык, народну співанку, приповідку, обряды, историю. Насильственну асиміляцію може побороти лем наука. Зато у першуй части имени нашего Общества стойить слово „Научно-“. Русиньску культуру тоже треба защищати лем силов научного подхода, культурологічного. Зато до „Научно-“ додаєме „культурологічне“.

Покоління русинув, котре родилося послі 1940 року и пройшло радянську школу (науку и культуру) треба заново переучовати. Оно не знає власну историю, культуру, свій язык. Треба добиратися до правдивых жерел історичної науки за русиньський народ и його культуру. Часть сеї роботи бере на себе Научно-культурологічне Общество ім. А. Духновича. Под великов научно-методичнов увагов нашого Общества суть русиньські неділні школы. За нашов ініціативов провадиться фестивалі славянських культур. Общество має добрі контакти из Закарпатським драмтеатром в Ужгороді, з обласним руським театром у Мукачеві. Скоро туй буде поставлена драма Є. Фенцика „**Покорение Ужгорода**“. По ініціативі Общества у апрілі 2004 року проведена перша у Закарпаті конференція на тему „**Народження и еволюція ідеї красы у контексті розвитку культуры Карпат**“. У новембрі того року у Великих Лучках пройде конференція до 215 р. народження Михаила Лучкая (ученого, драматурга, фольклориста, дослідовача славянських языкув и литератур, педагога).

Закарпатське обласное научно-культурологічне Общество ім. А. Духновича – позаполітична організація и проводить роботу по законах державы (Конституція України, Закон України за національні меншини в Україні). 18 авґуста 2004 року в Мукачеві одбылося першое розширене засідання правління, де были ухвалені принципи, формы, методы и содержание работы Общества на ближні два роки.

„В гостях у Общества ім. А. Духновича“ – так называлася зустріч активістув Общества из представителями ученої и культурної інтелігенції области, яка одбылася 15 януара 2005 року в Ужгороді. Як єм повів у свому вступному слові, „**се великий інтелектуально-творчий потенціал, який одповідать содержанию нашего Общества. Утсі и вытікає ціль нашої зустрічі и работы Общества Духновича в цілому: створювати позитивну атмосферу, русиньску духовну ауру, поднимати імідж русинству як соціальному фактору теперішнього часу. Чим выкликана така потребность? На теперішній момент маєме уже сформованный сильный антирусинський стереотип мыслена против русинув як из боку державы, з боку чужих „ученых“, в основном галичан, так и домашних антирусинув. Из сих позиций мусиме и презентовать наше Общество и плановать його роботу, из сих позиций муси-**

ме оцінювати людський фактор, його інтелектуально-творчі можливості, бо у нелегкому і далеко не пропорціональному соотношені сил треба знаходити вихід із положення“.

Хто за нами тепер стоїть? Се – наші активисти в районах, члени правлінь обласної і районних організацій, се – 336 членів наших організацій, се – наші науковці, котрі не будучи членами нашого Общества беруть участь у многих полезных акціях: **В. Падяк, Н. Керецман, М. Романова, Л. Несух, М. Болдизар, М. Головей, А. Пелин;** се – наші народні артисти **М. Зубанич, П. Матій,** хорові диригенти **П. Сокач, Ф. Копинець, Г. Петій-Потапчук,** се – наші артисти із народу **В. Баганич, О. Прокоп, І. Керецман.**

Наша організація, яка носить ім'я А. Духновича, на основі затвердженого Статута і виходячи із ситуації у державі рахує своїй задачі стредствами науки, культури, педагогіки створювати такий дух русинства, таку духовну ауру, обы на кожному кроці, на кожному кусочку нашої карпатської землі, у кожному слові, співанці, у новинках і книжках, на кожному уроці в школах, на концертах, при зустрічах людей на улицах чувся дух Духновича, чулося русинське слово і русинська ідея; обы державні чиновники із „наших“ ганьбилися за того, што они нич не роблять для свого народа.

Виходячи із сказаного, склався план нашої роботи, у якому определілися такі пріоритетні лінії:

1. Розвиток русинської науки, організація дослідницької роботи по майважных напрямках історії, языка, літератури, етнографії, фольклора, через проведення научных конференцій; языком науки треба уголос высловити мотиви і аргументи на захист русинизма. Сюди односиться і людський фактор: глядати як золотое зернятко ліпших представителів із русинів і просити їх до участі у наших благородных ділах; сюди односиться і глядіння каналів розширення інформації про проведену роботу через новинки, через выпуск матеріалів конференцій. Хочемо створити **научний центр русинистики**, як постійно функціонуюче научне об'єднання учених. Розроблена схема сього центра і рекомендується затвердити традиційний **День русинської науки** і із сив цілей провести уже 9 априля 2005 року установчі збори із проведенієм конференції на тему „**Русинистика – се наука за русинський народ**“. Рекомендується провести писемний конкурс на тему „**Образ русина у печатных источниках научної і художньо-творчої літератури**“ із проведенієм конференції і нагородженієм побідителів (20 август 2005 р.).

2. Розвиток русинської культури. Теоретична часть сього напрямку – проведення другої конференції на тему „**Народження і еволюція ідеї красы у контексті розвитку культури Карпат**“. Практична робота – подготовка до традиційного **Дня русинської культури** 28 октябра 2005 року. Сюда входить створення при кожній організації в районах своїх творчих колективів і подготовка їх до великого русинського фестивалю. Треба одказатися од практики проведення так званих „фестивалів“ русинської співанки, коли за чужі гроші хтось закликає артистів і то видається як русинська культура. Артисти проспівали, розійшлися, а культури не обсталось.

3. Утвердження русинизма через педагогіку, в т. ч. через русинські школи, яких маєме на днесь 16. Мы володієме вишше 300 душами діти, 300 душами їх родичів, 20 душами учителів. Новый напрям у роботі – **педагогічна академія** як форма пропаганди педагогіки А. Духновича. У рамках діточого творчества перший раз хочемо провести співочий конкурс „**Русинська зорничка**“. Великий хосен мы могли бы мати, якбы спробувати організувати для студентської молодіжы штось на подобу „**Гуманітарного факультета русинистики (ци русинського народознавства)**“. Се діло реальное, лем треба прикласти много сил.

Уже час бы подумати за четвертий пріоритет масової роботи – спорт, возродити **Дні русинського спорту**

Як видіме, плани красні і реальні. А што дале? Май-первый раз треба розшифровати кождое міроприємство у формі розробок положень, сценаріїв, програм, виглядати исполнителів, дати помуч, продумати матеріально-фінансовое забезпечення, форму проведення результативности зробленого і т. д.

Із вишшеповідженого видіме, ош робота велика і серйозна. Ци посильна, ци реальна, ци може туй много романтизма? Обы робота наша была організована, продуктивна, хотілося бы, жебы члени нашої організації были активними і заінтересованими у сих високих ідейно-духовных планах.

Соїм підкарпатських русинів

88000 України, М.Ужгород, вул. Кривоноса 7, каб. 380 (т) 416434, факс (0122) 417181

Прем'єр-Міністру України Юлії Володимирівні Тимошенко Шановна Юлія Володимирівно!

Вже 13 років в Незалежній Україні, крім інших, порушуються права людини в області прав національних меншин. 13 років стара влада України гімнувала демократичний приватний процес випливу національності «русинів».

За дорученням Верховної Ради в Ужгороді 1 квітня 2004 року відбулося виділене засідання Комітету ВР під головуванням Геннадія Удовенка. Згідно досягнутої домовленості та прийнятого рішення, відповідно до духу європейського законодавства, питання випливу русинської національності вирішено було вивести з площини спекулятивних «наукових» дискусій в правову площину.

Діловали собі нагадати, що для міжнародної демократичної співлоти питання про існування окремії русинської національності як в історичному, так і в правовому полі давно вирішено позитивно. Адже русини офіційно визнані в 33-х державах світу, зокрема в державах сусінь нам: Словаччині, Угорщині, Румунії, Польщі, а також у Сербії, Хорватії, Чехії, США, Канаді, Австралії та інших.

А невиконання національності «русинів» в Україні органів кве нової влади може стати, чого ми не бажали, доказом подальшого порушення в Україні не тільки права людини, але й прав цілої русинської спільноти. Це порушення особливо підтверджується тим, що при Перепису населення України в грудні 2001 року, в умовах максимального використання адміністративного урядового ресурсу, русини офіційно записалися понад 10 тисяч жителів Закарпатської області України.

Всі русинські організації Закарпаття були співучасниками підготовки тексту «Звернення» 10-ти обласних громадських організацій «Про необхідність офіційного визнання національності корінного підкарпатсько-русинського народу в Україні», направлених 21 березня 2004 року першим особам держави і, зокрема, тодішньому прем'єр-міністру України В. Ф. Януковичу (з відповідним супровідним листом голови Союзу підкарпатських русинів І. Кривськиму). Там, зокрема говориться: ця проблема повинна бути введена в площину правових дискусій і розглядатися саме у правовому полі Конституції, Законодавства України з прав людини та національних відносин і прийнятими Україною міжнародними правовими актами.

Проте Вас, шановна Юлія Володимирівно, проігнорувати претензії і антигуманну тривалу асію невиконання русинів Закарпаття, об'єктивно і задекларовано проблему русинів політично. Зокрема, просимо Вас офіційно відкликати ганебний антидемократичний «План заходів щодо вирішення проблеми українців-русинів» (прийнятий тодішнім Урядом України, № 13884/2 від 25.09.1996 р., який до цього часу не відкликаний і продовжує виконуватися аж до кінця 2004 р.), а також дати офіційне розпорядження відповідним виконавчим органам влади внести в «Реєстр національностей України» національність «підкарпатські (закарпатські) русини». Нам Україно зможете відновити історичну справедливість щодо русинів і завершити безпрецедентне порушення їх прав, що, без сумніву, підіме імідж України перед європейською спільнотою.

(Копії заходів документів додаються).

За дорученням Президії Союзу підкарпатських русинів

Голова СПР

доктор наук Іван Ю Кривський

• Факсиміле письма, котре післали члени Сейму підкарпатських Русинів 18. фебруара 2005 року новій председкніні влади України – Юлії Тимошенкові.

В рамках той зустрічі выступили у дискусії: **В. Сарканич, В. Мольнар, М. Шарга, Ю. Думнич, В. Баганич, В. Микита, Б. Лакатош, о. Димитрій Сидор, М. Бобинець, Я. Ганич, Ф. Феденишинець, М. Головей, М. Завадяк, Д. Поп, С. Бисага**, котрі зробили дуже цінний пакет нових пропозицій, думок, практичних рекомендацій. Закончилася зустріч єдинодушним прийняттям резюме. В ній підкреслено, що зустріч „**В гостях у Общества им. А. Духновича**“ і його презентація як об'єднання інтелектуально-творчих сил краю допомогла на обласному рівні визначити реальні практичні діла ці-

лоручної роботи і на далеку перспективу, допомогла висвітлити деякі негативні ситуації, змалювала путь вихода на ширші горизонти у русинському поступі; зробила провбу внести системність у науково-творчу роботу ушитих русинських обществ.

Добру перспективу в укріплення рядів русинства внесла участь у зустрічі представників студентства, що дасть можливість притягнути молодь до проблем русинського ренесанса, традицій русинського родоводу под девізом „**не забудьте о своем**“ (А. Духнович).

Василь МОЛНАР

Куда втікав Раковці?

Наша сусідка Мадярщина, под владов якої подкарпатські русини перебували тисячу років, в деякі періоди історії і сама потрапляла в залежність од чужих держав. Было тяжкое турицькое ярмо, послі нещасливої битви коло Могача 1526 року. А коли пак угнали туркув, то австрійські урядники здирали з простого люда непосилну порцію. Народ збунтовався. На чолі ополченців „куруцув“ уступив ша-ришський наджупан, пузніше тран-силванський князь Ференц II Раковці – сын мукачевської княгині Ілони Зріні. Довго велася освободителна война, айбо на конець лем удалося австрійським „лабанцям“ зломити патріотув. Прийшлося крамолному князювці втікати до Польщі.

Маршрут ескапістув пролігав Бережськов жупов через Свялявщину. В памяті сваяльців сись момент літописа асоціюєся з урочищем Товстий на склоні одноименної гори на сівернув околиці города. Туй Раковці из своїми соратниками зробив привал і заночовав послі трудного денного переходу. Бо то був путь негладким утоптаным „орсаг-утом“, а, так бы повісти кертами-околицями, обы не напоротися на военный патруль. Сюда жытелі Свялявы приносили їм хліба, крумплів, солонины. Ведь руси-

ны дуже любили свого князя-войводу. Они и в туй войні были основным ядром повстанців. Недарьмо князь назвав їх „генс фіделіссіма“ – найвірніше племя.

Айбо треба продовжати путь. Долинов Латориці было невозможно, бо то была непроходима хаша. У Синіх Потоках могли й медведі напасти. Гора Товстий своїм пониженным сіверным отрогом дозволяє легко перевалити в долину ріки Пені. Сим перевалом и схосновалися утікачі. Пройшли околицями села Голубиное, перебрали річку, перевірили, ці не е на магістралній дорозі патруль и заскочили в село Солочин. Туй варто замітити, што долинов ріки Пені пролягає тот магістраль, котров тисячу сто років тому пройшли кочові мадярські племена, обы на все поселитися на тучных землях Алфелда.

А в Солочині наші біженці застрягли. Обы дале рушити на сівер, требало изась перебраться річку. Но вночі пришла буря, залива, вода так ся подняла, што было опасно переходити бродом. Про сись случай так сказано в записках етнографа Легоцького: *“В 1711 року, 29 февраля Франц Раковці из Вои Адамом хотіли перейти ріку Пеню. Но так як вода была велика, принуждены были переночовати у селі. Другого дня знова не удалось им перейти, и таким образом оста-*

лися в селі до 3 марта“. Заложники стихії, – кажемо мы нині. Западня! А перебували они у сисі критичні дні и не в селі, а вон з села у лісі. Туй, як свідчать тоті записки, був стул, за котрым Раковці обідав. Тот стул потом забрали до Будапешта. Интересно, но, ці вун щі дись сохранился.

Аж коли повінь спласла, бідолахи могли урватися из Соличинської западні. Обы своїх переслідователю в дезорієнтовати в маршрут, они дало подковати коней подковами передом назад.

Еще еден слід утікачів. Коло малинького села под самым Бескидом у хараснику князювці заціпило – “завадило” різков калап. Сись случай и сесе слово дало имя тому селови: Завадка.

Айбо вернімся до Свалявы. На урочищови Товстий нині оборудована рекреаційна зона для сваяльців. Дуже красна природа! У дні вікенда сюда приходять много голідей-мейкерув. Як бы пасовало одкрити туй памятный знак, який бы нагадував людям про Раковці – доброго пана и друга Русинув! Бо, як видиме, Товстий – се историчный закуток природи. Не всякому урочищови трафляеся шанс дати притулок для борця против деспотизма и защитника народных интересов.

Иван ПЕТРОВЦІЙ

БОГ ЛЮБИТЬ

*Колі щі моя Мама жила,
Та говорила ми, ой Бог
Вдыхати любить из кадила
Солодкий ладану дымок.*

*Кой зимный вітер снігом фукать,
Трищить мороз по всьих світах.
Бог любить, ерїти ззяблі рўки
В половеніуучых свічках.*

*Колі душа у світ проклятий
Моли́тву лле, зі чїсту кров,
Бог любить з неба прилітати
На крилах наших молитов.*

• Христос Пантократор із Вигорлатського краєзнавчого музею у Гуменнім.
Фотка: А. З.

РУСІНСЬКИЙ СОНЕТ

*Ушитко, што уд Господа попросиш –
Дїстанеш, лем на Нього уповай.
Твердї надїю в сво́му серцю ма́й:
Господне Слово Дїлом плодоноси́ть.*

*Я - памята́ву! – був ма́лый і бо́сый,
У моли́твах проси́в им: - Бо́же, дай
Соло́дків мо́йїв Ма́мці ві́чний рай
Меж у́бранных Тобо́в жи́н-мироно́сци!*

*Я онь зомлїв, ко́лі на вшиткый сад
Коси́цями Госпо́дь Бог написав:
– В ра́ю у Ме́не бу́де твоя́ Ма́ма!*

*И та́кий на́раз чо́рна смирть прии́шла,
И Ма́мку мо́ю од ме́не пове́ла
У Божий рай ... через моги́лну я́му...*

Проф. Др. Іштван УДВАРІ, ПгД.

Русиньскы мужскы мена комітату Шарош за Марії Терезії (Даны о моді мен)

Комітат Шарош у XVIII. ст. займав плоху 3.652 км². Почас списованя людей за часів Ёзефа II. у 375 селах комітату жыло 130.714 особ, яких списали у 23.044 фамеліях і 18.094 дворах. Густота населіня была 35,7 особ/км², т. з. была низка. Бівша половина населіня жыла у селах з 200-500 жытелями.

З „Lexiconi locorum“ 1773 року знаме о 369 заселеных пунктах, з них было 360 сел і 9 міст. На теріторії комітату были три слободны кралёвскы міста: Бартфа, Епереш та Кішсебен.

Назва міст	Кількість жителів	Кількість дворів	Кількість фамелій
Бартфа (Бардієв)	3753	816	612
Епереш (Пряшів)	5734	759	1141
Кішсебен (Сабинів)	2172	373	493

У данім періоді в комітаті Шарош было 51 римокатолицьких, 80 грекокатолицьких і 9 євангелістичных приходів. Словенський язык був домінуючий у 233 поселінях комітату, русиньський язык переважав у 153 селах, а мадярський і німецький у поєднаних селах.

Почас урбарьской реґуляції (1772 – 74) з 371 сел 108 належало Маковіцькому панству, значіть Аспермонтан. (з них много сел было в залозі, напр. Ёжеф Сірмаї був паном 48 сел). Державный землєвластник (комора) з Шовара властнив 8, пеклівський – 10, місто Кашша 8, Бартфа 6, Сірмаї 20, кошіцькы єзуїти 5, ґроф Форґач 9 а ґрофка Клобушіцька – 13 сел.

Урбарьска реґуляція перешла у 371 селах. Каждый запис був зробений чехізованим словенським языком, або выходословенським діалектом. Причиною того было, же ся не робив розділ меджі родным языком і языком дорозуміваня¹.

Назвы сел уводжу так, як ся вживали у 18 ст. Їх сучасны словенскы еквіваленты суть уведжены на основі робот Мілана Майтана і Ласла Шебека².

З нижеуведжених підданих русиньських сел комітату Шарош, властно, уводжу лем мена ґаздів родин. У різних списках, зробених почас урбарьской реґуляції (1772 – 1774), мена ся вживають або у канонізованій офіціалній латинській формі, або у русиньській народній формі. Ту сумарізую таблічкы друкованих урбарів, де суть уведжены народны формы мен. На порівнянн – з оглядом на реґіон і хронологію – выужывам три поняття:

- а) мено (еталон, незмінна форма),
- б) варіант мена (конкретна форма мена),
- в) кількість єствуючих мен (конкретне мено, мено тексту).

Незмінну форму в кождім припаді подаю латинським языком. Переважна часть мен, які фіґурують у таблічках, ся складать з двох елементів (мено + призвіско) і належать хлопам, ґаздам родин. Мена, які мають єден елемент і женьскы мена, які стрічаєм зрідка, я не аналізував. Число ґаздів родин, загорнутих в списованю і число мен, які ся складають з двох елементів, суть подобны, але не тотожны. Мена вдов мають єден елемент, а у тых, што хоснують паньску землю, як корчмарь, млинарь, орендарь, не мена фіґурують, а лем назва роботы: vdova Varchovka (Csircs); arendas zsid (Bodruzsal); kocsmar panský (Dobroszlava).

Мена у русиньских і словенських селах комітату Шарош у конкретных реґіонах ся одлишовали, але были у інтеракції. На вызначіння міры взаємного впливу треба

окрему штудію. Наконець, словенскы мена, які фіґурують у таблічках, могли тыж походити од угорьско-словенських білінґвалных записовачів.

С е л а		Кількість мен, які ся складають з двох елементів
Угорьскы назвы XVIII ст.	Сучасна словенська назва	
Alsójedlova	Nižná Jedlová	17
Alsókomárnik	Nižný Komárník	16
Alsómirossó	Nižný Mirošov	37
Alsóorlich	Nižný Orlík	33
Alsópiszana	Nižný Pisaná	21
Alsópolyanka	Nižná Polianka	18
Alsószvidnik	Svidník	31
Belejóc	Belejovce	14
Belovezsa	Beloveža	42
Benedikóc	Beňadikovce	19
Biharó	Becherov	66
Bodruzsal	Bodružal'	14
Boglárka	Bogliarka	24
Cernina	Cernina	72
Cigelka	Cigel'ka	54
Cigla	Cigla	20
Csamó	Šarišské Čierne	55
Csircs	Čirč	41
Dobroszlava	Dobroslava	16
Dubova	Dubová	47
Felsőmirossó	Vyšný Mirošov	42
Felsőorlich	Vyšný Orlík	53
Felsőszvidnik	Svidník	47
Felsőtvároszsa	Vyšný Tvarožec	12
Fias	Fijaš	22
Fricska	Frička	25
Gavranec	Havranec	5
Geralt	Geralto	17
Henig	Hanigovce	42
Hrabovcsik	Hrabovčík	40
Hrabszke	Hrabské	32
Hrabszka	Hradisko	17
Hromos	Hromoš	16
Hunkóc	Hunkovce	15
Jurkóvolya	Jurková Vol'a	24
Kapissó	Kapišová	28
Kecskóc	Kečkovce	29
Kerekkrét	Okruhlé	29
Kijó	Kyjov	46
Komlós	Chmel'ovec	72
Korejóc	Korejovce	15
Kökény	Trnkov	7
Krajnabisztra	Bystrá	26
Lipova	Lipová	14
Krajnacsarnó	Krajné Čierno	7
Krájnapolyanka	Krajná Pol'ana	7
Kurimka	Kurimka	51
Kurova	Kurov	55
Ladomér	Ladomirová	43
Lagno	Legnava	36
Lipnik	Malý Lipník	74
Litinye	Lutiňa	42
Livó	Livov	23
Luko	Lukov	49
Matiszova	Matysová	40
Medvedza	Medvedzie	10
Mérgeška	Nová Polianka	16
Mirolya	Mirol'a	11
Mlinaróc	Mlynárovce	51
Niklova	Mikulášová	34
Obrucsnó	Obručné	12
Ondavka	Ondavka	14
Orló	Orlov	39
Porubka	Porubka	18
Prikra	Prikra	5
Rákóc	Rakovčík	13
Regettó	Regetovka	29
Rencsisó	Rencišov	23
Ressó	Rešov	27
Rosztoka	Roztoky	28
Rovna	Rovné	41
Scsavník	Šarišský Štiavnik	21
Semetkóc	Šemetkovce	14
Som	Drienica	37
Stefuró	Štefurov	22
Stelbach	Tichý Potok	33
Sztarina	Starina	21
Sztrocsin	Stročín	54
Szvidnicska	Svidnicka	11
Szucha	Suchá	17
Szulin	Malý Sulín	12
Ujak	Údol	44
Vagríneec	Vagríneec	9
Valykóc	Valkovce	15
Vapeník	Vápeník	14
Vargony	Varhaňovce	25
Váradka	Varadka	29
Vladičsa	Vladiča	10
Zsetek	Žatkovce	20
Довєдна		2538

Угорськы змінны форми мен тыж можуть походити од конскріпторів (записовачів) або іші мож припустити, же їх носили угорськы підданы. Але призвіска лем зрідка то потверджують. Даны мена переважно суть записаны в угорськім правописі, але спорадично мож збачити тыж вплив чеськой і латиньской орфографії.

Кількість мен: 51
Кількість естєуючих мен: 2.538
Кількість варіантів мен: 127
Середня кількість выскуманых естєуючих мен, припадаючих на єдно мєно: 49,76
Середня кількість варіантів, припадаючих на єдно мєно: 2,49

Пять найчастішых мен: *Joannes, Michael, Andreas, Basilius, Georgius*.

Пять мен, яки мають найвеце варіантів: *Andreas (10), Georgius (7), Gregorius (6), Joannes (6), Mathias (6)*.

На порівняння представиме штатистику мен з інших регіонів.

Найпошыренішы або найпопулярнішы горальскы (польскы) мужскы мена комітату Спіш: *Joannes, Adalbertus, Mathias, Jacobus, Michael*³.

Найпошыренішы німецькы мена комітату Спіш: *Joannes, Jacobus, Michael, Georgius, Andreas*.

Найпошыренішы угорськы мена комітату Земплін: *Joannes, Stephanus, Michael, Andreas, Georgius*.

Найпошыренішы русиньскы мужскы мена комітату Земплін: *Joannes, Andreas, Basilius, Franciscus, Michael*.

Найпошыренішы угорськы мена комітату Береґ: *János, István, Mihály, András, György*.

Видиме, же в северній части Угорського кралівства, незалежно од етнічного походжіння, найпошыреніше є мєно — *Joannes*.

Мєна єм выбрав з таблічок нижеуведжєных русиньскых сєл.

У высєуведжєных таблічках русиньскых сєл фіґурують слідуючі мєна і варіанти мєн*:

Adalbertus		Elias	20	Josephus	13	Panthelemeus	
Vojtko	1	Ilyko *	11	Oszif	10	Panyko	4
Adamus		Elias	9	Josef	2	Paulus	32
Adam	31	Franciscus	46	Josko	1	Pavel	20
Alexius		Feczko	34	Justus		Palko	7
Olexa	2	Feczko	4	Juszko	4	Palya	4
Andreas	158	Ferko	3	Lazarus	8	Pavol	1
Andrij *	54	Franko	3	Lazar	7	Petrus	124
Onda	34	Ferencz	2	Lazor	1	Petro	113
Onder	31	Gabriel	16	Lescus		Petra	11
Andris	13	Havrila	14	Lesko*	73	Philemonus	
Ander	9	Havrilo	2	Lucas	66	Filyo	1
Andrej	6	Georgius	129	Lukacs	63	Procopius	
Ondrej	2	Jurko	72	Lukas	3	Procop	8
Ondo	2	Jura	33	Marcus		Romanus	
Andras	6	Gyurko	9	Marko	6	Roman	6
Ondri	1	Gyuro	3	Martinus	10	Sava	3
Antonius		Dzura	9	Marczin	9	Szavka	2
Antos	1	Jurek	2	Martin	1	Szavko	1
Basilius	146	Juro	1	Mathias	51	Sebastianus	4
Vaszily	113	Gregorius	97	Maczko	28	Sebestin	2
Vasko	27	Hricz	92	Matyi	10	Szoboko	2
Laczko	4	Hriczko	1	Matisz	6	Simeon	75
Vaszko	2	Griger	1	Matyas	5	Szeman	57
Blasius		Grega	1	Matej	1	Simko	14
Blasko	3	Gres	1	Matvej	1	Simon	3
Casimirus		Gregor	1	Michael	159	Simion	1
Kasimir	2	Ignatus	36	Michal	121	Stanislaus	4
Christophorus	2	Hnat	24	Misko	36	Szasko	3
Kristof	1	Ihnat	10	Miso	2	Szanko	1
Krisko	1	Ignacz	2	Mironus		Stephanus	125
Condradus	6	Jacobus	127	Mizso	1	Stefan	115
Kondrat	4	Jaczko	116	Moyses		Estok	8
Kundrat	2	Jakub	8	Mosko	1	Istók	2
Constantinus		Kuba	2	Niceatas		Theodorus	
Koszyty	3	Jasko	1	Mikita	7	Fedor	102
Cosma	12	Joachim	2	Nicolaus	23	Thomas	15
Kuzma	10	Akim	1	Mikula	14	Thomas	6
Kozma	2	Achim	1	Miklus	5	Tomko	7
Daniel	72	Joannes	625	Miklos	3	Tonco	1
Danyko	43	Iván	361	Miczo	1	Tomas	1
Danko	29	Janko	186	Onufrius		Timotheus	
Demetrius	38	Vanyo	73	Onufer	1	Timko	34
Gmitro	22	Jancsa	2	* Даны, уведжєны за варіантом мєна, означают фреквєнцию того варіанту, правописны варіанти: 1. Andri; 2. Ilko; 3. Lyesko.			
Demko	14	János	2				
Mitro	1	Janek	1				
Demeter	1						

Двадцять найпопулярніших мен (1769 – 74) (сумарізуюча таблічка)

Szepes				Zemplén			Sáros		Bereg		Nyitra	
gorál	szlovák	ruszin	német	ruszin	szlovák	magyar	ruszin	szlovák	ruszin	magyar	szlovák	magyar
1	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes	Joannes
2	Adalbertus	Georgius	Michael	Jacobus	Andreas	Stephanus	Michael	Andreas	Theodorus	Stephanus	Georgius	Stephanus
3	Mathias	Andreas	Georgius	Michael	Andreas	Michael	Andreas	Georgius	Georgius	Michael	Martinus	Michael
4	Jacobus	Michael	Andreas	Georgius	Franciscus	Michael	Andreas	Basilius	Michael	Jacobus	Andreas	Andreas
5	Michael	Martinus	Mathias	Andreas	Michael	Paulus	Georgius	Georgius	Mathias	Basilius	Georgius	Stephanus
6	Andreas	Jacobus	Stephanus	Martinus	Gregorius	Stephanus	Paulus	Jacobus	Stephanus	Andreas	Franciscus	Andreas
7	Josephus	Mathias	Jacobus	Paulus	Georgius	Franciscus	Josephus	Stephanus	Jacobus	Stephanus	Nicolaus	Adamus
8	Martinus	Paulus	Petrus	Mathias	Alexius	Petrus	Franciscus	Petrus	Martinus	Michael	Paulus	Thomas
9	Thomas	Thomas	Basilius	Thomas	Petrus	Gregorius	Martinus	Theodorus	Paulus	Alexius	Martinus	Paulus
10	Paulus	Adamus	Simeon	Josephus	Simeon	Basilius	Ladislaus	Gregorius	Thomas	Petrus	Ladislaus	Josephus
11	Simeon	Josephus	Georgius	Adamus	Jacobus	Ladislaus	Mathias	Simeon	Petrus	Lucas	Josephus	Nicolaus
12	Franciscus	Petrus	Theodorus	Samuel	Stephanus	Lucas	Samuel	Lescus	Adamus	Georgius	Georgius	Franciscus
13	Laurentius	Simeon	Elias	Sigismundus	Lucas	Thomas	Petrus	Daniel	Franciscus	Simeon	Petrus	Mathias
14	Christophorus	Laurentius	Daniel	Valentinus	Paulus	Martinus	Jacobus	Lucas	Josephus	Mathias	Thomas	Jacobus
15	Stanislaus	Stephanus	Demetrius	Laurentius	Ignatius	Simeon	Adamus	Mathias	Georgius	Paulus	Mathias	Antonius
16	Bartholomeus	Casparus	Paulus	Simeon	Mathias	Valentinus	Thomas	Franciscus	Laurentius	Demetrius	Samuel	Petrus
17	Valentinus	Ladislaus	Lucas	Casparus	Demetrius	Ignatius	Gregorius	Demetrius	Basilius	Elias	Jacobus	Emericus
18	Sebastianus	Valentinus	Thomas	Antonius	Daniel	Jacobus	Nicolaus	Ignatius	Nicolaus	Gabriel	Alexius	Laurentius
19	Stephanus	Nicolaus	Lescus	Christianus	Nicolaus	Nicolaus	Simeon	Timotheus	Simeon	Nicolaus	Simeon	Venceslaus
20	Georgius	Basilius	Matthaeus	Matthaeus	Gabriel	Adamus	Gabriel	Paulus	Adalbertus	Daniel	Basilius	Matthaeus

¹ Деталніше поз. Udvari István, Viga Gyula, A javak cseréje, munka és vándorlás Sáros megyében a 18. század közepén. Népi Kultúra – Népi Társadalom. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve. XVII. Bp. 1993. 165–200.

² Majtán Milan, Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov. Bratislava 1972; Sebők László, Határokon túli magyar helységnévtár. Budapest 1990.

³ Поз. Udvari István, Angaben aus dem 18. Jh. zum Namenwörterbuch der Zipser Goralen. Studia Slavica Hungarica 39(1994) 375–381. ёго же A Mária Terézia korabeli úrbérendezés szlovák nyelvű kéziratos forrásai. Szepes és Zemplén vármegyék. Vasvári Pál Társaság Füzetek 15. Nyíregyháza 1996; ёго же, Szepességi szlovák községek előjáróinak keresztnévei Mária Terézia korában. Nagy László Kálmán (szerk.), Lengyelek – magyarok – szomszédaink. Tanulmányok a KLTE Lengyel Nyelv és Irodalom Tanszéke 1994. október 25–26-án rendezett konferenciájának anyagából. Debrecen 1994. 139–166; ёго же, XVIII. századi adatok a szepességi gorálak névszótárához: Banczerowski Janus (szerk.): Polono-Hungarica VII. Budapest 1995. 154–168.

Дюра ПАПУГА, председатель Рускей матки

У РУСКИМ КЕРЕСТУРЕ ОТРИМАНА ПОРЯДНА РОЧНА И ПОЗАРЯДОВА
ВИБЕРАНКОВА СКУПШТИНА РУСКЕЙ МАТКИ

Очуване идентитета стаємни задаток

Порядна рочна и позарядова виберанкова Скупштина Рускей матки отримана 11. децембра 2004. року у велькей сали Дома култури у Руским Керестуре у Войводине. На порядней рочней и позарядовой виберанковой Скупштини Рускей матки розпатрани и прилапени **Звит о роботі и фінансыйни звит** тей дружтвеной організації у периодзе медзи двома скупщинами. Утвердзени и **Програмски задатки и цілі Рускей матки у наступним штирирочним периодзе** и прилапени вименки и дополненя Статута Рускей матки.

У Звиту о робоце Рускей матки у

ре, Коцуре, Новим Садзе, Кули и Вербаше у тих активносцох презентували добру організованосц, енергичносц, порозумене и толерантносц и дали вельке доприношене у обезпечованю условийох за здобуване статусу електора векшини од ведно 72 електорох на позарядовой Електорскей скупштини рускей националней заєдніци. Добра організованосц, толерантносц и порозумене були характеристични и у твореню лістини за вибор членох нового Национального совита Руснацох, хтору поднесол ношитель лістини **Славко Орос**, директор Дома култури, як и под час протоколарней

витворели и Месни організації Рускей матки. У рамикох Културней манифестації „Костельникова ешень“ 12. новембра 2004. року у Руским Керестуре отримана прикладна, упечатліва и змистова презентация нового, трецого компакт диска автора **Владимира Малацка, мл.** Под назву „Виснік Воскресеня“ у виданю Рускей матки и НВУ „Руске слово“ зоз Нового Саду. Городска організація Рускей матки у Новим Садзе од 16. до 20. новембра 2004. року окреме успішно організувала други руски Фестивал монодрами, на хторим виведзени ведно седем монодрами. З тей нагоди активносци на пририхтованю и нових текстох монодрамох окрем у Новим Садзе порушани и у Руским Керестуре, Коцуре, Вербаше и Кули.

У периодзе медзи двома скупщинами Рускей матки отримани три сходы Управного одбору Рускей матки. На трецей сходы Управного одбору Рускей матки, хтора отримана 4. децембра 2004. року у просторийох Месней заєдніци у Руским Керестуре, запровадзена розправа о звитох зоз сходов Шветовой ради Русиных у Криніци у Польскей и Будапешту, утвердзени термин и место отримованя порядней рочней и позарядовой виберанковой Скупштини Рускей матки, утвердзени прикладаня вименкох и дополненьох Статута Рускей матки и утвердзени кандидати за найодвичательнейши функції у Рускей матки. У перьодзе медзи двома скупщинами Рускей матки урядово не зволана и не отримана ані една схода одборох за фахову роботу Рускей матки.

На порядней рочней и позарядовой виберанковой Скупштини Рускей матки за нового председателя Рускей матки бул сом вибрани я, за подпредседательох **Ксенія Медєши** зоз Коцура, **Миломир Шайтош** зоз Нового Саду, **Владимир Дудах** и **Янко Варґа** зоз Руского Керестура, а за генерального секретара Рускей матки вибрани **Владимир Малацко, мл.** зоз Руского Керестура. До Управного одбору Рускей матки окрем председателю, подпредседательох и генерального секретара Рускей матки вибрани и председателє месних організаціїох Рускей матки: **Мигайло Варґа** зоз Руского Керестура, **Владимир Бучко** зоз Кули, **Славица Бєсермині** зоз Коцура, **Мирослав Силаді** зоз Вербасу и **Ярослав Сабол** зоз Нового Саду.

• Бывший Генеральный таємник а теперь новый председа Руской маткы у Сербії і Чорній Горі – Дюра Папуґа (впереді справа) почас засіданя 4. Світового конґресу Русинів у Будапешті 1997 року. Фотка: А. З

периодзе медзи двома скупщинами Рускей матки, то є од 15. мая до 11. децембра 2004. року сом уведол, же найзначнейша подія – инициоване, пририхтоване и організоване позарядовой Електорскей скупштини рускей националней заєдніци у Державней заєдніци Сербії и Чарней Гори, хтора у Руским Керестуре отримана 30. октобра 2004. року. Найзначнейшу часц пририхтованьох за зволоване и організаціїох роботох за отримоване позарядовой Електорскей скупштини рускей националней заєдніци запровадзели Инициативни одбор за зволоване и Організаційни одбор за пририхтоване позарядовой Електорскей скупштини, хтори були формовани у Руским Керестуре, з найширшу потримовку Рускей матки. Председательом обидвох одборох бул **Михайло Варґа**, учитель, председатель Месней організації Рускей матки в Руским Керестуре. Месни організації Рускей матки у Руским Кересту-

и роботней часци позарядовой Електорскей скупштини рускей националней заєдніци.

Члени Рускей матки у периодзе медзи двомна скупщинами Рускей матки значне доприношене витворели у помоци Дому култури у Руском Керестуре, Основней школи и гімназії „Петро Кузмяк“ у Руским Керестуре, Войводянскей академії наукох и уметносцох и Катедри за руски язик и литературу Філозофского факултета у Новим Садзе, організатором 11. Културней манифестації „Костельникова ешень“, у пририхтованю и організованю змистох тей културней манифестації, хтора була пошвєцєна 100-рочніци од друкованя Идилского венца „З мойого валала“ Гаврыіла Костельника, першей авторскей кнїжки на язiku бачваньско-сримских Руснацох. Окремни манифестації з тей нагоди отримани у Руским Керестуре, Новим Садзе, Вербаше, Кули и Коцуре, у хторих обчековану помоц

До Надплатраючого одбору Рускей матки вибрани: **Тереска Сератлич** зоз Кули, **Любомир Шарик** зоз Коцура и **Владимир Дудаш Семанов** зоз Руского Керестура. За портпарола Рускей матки вибрани **Владимир Гаргаї** зоз Нового Саду, а за технічного секретара Рускей матки **Михайло Бодянец** зоз Руского Керестура.

У схвалених Програмских задатках и цільох Рускей матки у наступним штирирочним периодзе ше уводзи, же Руска матка як дружтвена організація Бачванско-сримских Руснацох основана 28. децембра 1990. року зоз цільом очування идентитета и популяризованя руского языка, образования, науки, имформования, литературы и уметносцох. У прешлих 14 роках свогого постояня и роботи, у зложених, подзекеди и неприємних часових одредніцох, Руска матка витворйовала своєю основни задатки и цілі. Потерешні результати активносци членох Рускей матки потвердзую потребу ей постояня и роботи и у наступним периодзе.

И у наступним штирирочним периодзе Руска матка треба же би сотрудничала зоз Министерством за людски и меншински права Державней заєдніци Сербії и Черней Гори, Совитом Републики Сербії за национални меншини, ресорними министерствами у Влади Републики Сербії, ресорними секретарями у Вивершней ради АП Войводина, скупштинами општиних и їх вивершними органами у Кули, Вербаше, Жаблю, Шиду, Бачкей Тополі, Суботици, Сримскей Митровици и городу Новим Саду. Сотрудніцтво треба же би було у подполносци витворйоване и зоз месними заєдніцами и их вивершними орга-

нами у Руским Керестуре, Кули, Коцуре, Вербаше, Дюрдьове, Господніцох, Жаблю, Шиду, Беркасове, Бачинцох и Бикичу, Новим Орахове, Бачкей Тополі, Суботици, як и городскими у Новим Садзе и Београдзе. Руска матка и у наступним штирирочним периодзе у витворйованю своїх задаткох и цільох треба же би сотрудничала зоз Апостолским егзархатом за Греко-католикох у Сербії и Чарней Гори зоз шедзиском у Руским Керестуре и шицкими парохиялними греко-католицькими церквами у местох у хторих жию припадніки рускей националней заєдніци у Сербії и Чарней Гори. У обласци образования Руска матка и у наступним периодзе треба же би сотрудничала зоз Войводянску академию наукох и уметносцох, Филозофским факультетом у Новим Садзе, його Катедру за руски язык и литературу, другими факультетами Новосадского и других университетох у жеми и иноземстве, Основну школу и гімназію „Петро Кузмьяк“ и другими основними школами и предшкольскими установами у АП Войводина и Републики Сербії у хторих ше виучує або пестує руски язык, як и зоз школами у иноземстве. У обласци пестованя, розвою и очуваня руского языка, як и у обласци образования и култури Руска матка треба же би сотрудничала зоз Дружеством за руски язык, литературу и културу.

У обласци култури Руска матка ма окреми интерси и цілі и у наступним периодзе треба же би сотрудничала зоз Фестивалом култури „**Червена ружа**“, Драмским мемориялом Петра Ризнич „Дяді“, Културну манифестацию „**Костелиникова єшень**“, Фестивалом новей рускей шпиванки у народним духу „**Ружова заград-**

ка“, Културну манифестацию „**Коцурска жатва**“, Фестивалом жридловей шпиванки у Дюрдьове и другими културними манифестациями Руснацох. Окреме потребне же би Руска матка у витворйованю тих задаткох и цільох сотрудничала зоз Руским народним театром „Петро Ризнич Дядя“, Домом култури у Руским Керестуре и шицкими културно-уметніцкими дружтвами руснацох у шицких местох у хторих жию и творя припадніки нашей националней заєдніци.

До шицких активносцох Рускей матки у наступним периодзе треба же би було уключене цо векше число младих Руснацох, а окремна увага треба же би була пошвещена сотруніцтву зоз Младежску організацію „**Пакт рутенорум**“. Органи Рускей матки и у наступним периодзе треба же би витворйовали активносци на основаню месних організаційох Рускей матки у местох у хторих жию и творя припадніки рускей националней заєдніци, а у хторих по тераз не основани месни організації Рускей матки.

По принципу першого круга домашніх перших 6 шветових конгресох, Руска матка и наша жем би требали буц домашні 9. Шветового конгреса Руснацох, Русиных, Лемкох, хтори би мал буц отримани 2007. року, а пририхтованя би за тоту подію требали почац такой. Зоз тим цільом треба же бизме благочасно формовали Організаційни одбор и його органи и цела за пририхтованє 9. Шветового конгреса Руснацох, Русиных, Лемкох, хтори треба же би бул голем на таким уровню яки бул 3. Шветови конгрес Руснацох, Русиных, Лемкох, хтори 1995. року отримани у Руским Керестуре.

• Основна школа і гімназія Петра Кузмьяка у Руськім Керестурі (Войводина у Сербії і Чорній Горі) має дружбу з ОШ на ул. Коменського у Меджілабірцях, а ей учітелі (на фотці) і школярі уж не раз навщівили школу в Меджілабірцях, як є то видно з той фоткы. Четвертый справа – тогдышній директор а теперішній учітель ОШ у Меджілабірцях Александер Франко і учітелька русиньского языка на І. ступні той школы Івета Мелнічакова (перша зліва).

Наталия ДУДАШ

ХМАРИ

```

прейг драги води
хмари рошню спод жеми
дзвигаю ше як авіони
з покошених шенох
вибиваю спод слупох
звалених мостох

```

```

густейши од диму
после бомбардованя на паску
шлебоднеши од страху
чежиши од одходу з дому

чарнейши од сандалох
хтори ми муж спаковал на драгу
опаснейши од катонових словох
зоз жему треба зровнац картагину
бридши од гушеніци
легчейши од мендюшох
страчених
при бициглі у праху
червенши од сукні з моря
од капки крєви на пальцу

```

```

ані моя добра дзєка не помагала
аж и шлебодни муляре валяли
як кед бим даремно патрела
до цудзого калейдоскопа
до свойого ключни одлуки

```

```

чи можлїве же живот
тото дакус цо сом дала
тей шлєпей уліци

```

```

победзел катон
повторююци
зваліц зваліц картагину
а єдино так и могло буц

```

```

праве прето
як важни хмари

```

```

знам я
закапчац ременчок
на тей годзинки

```

```

положиц руку на плєцо
и же ше вон нагне
споза кнїжки гу мне
як дахто кому
можеш пребачовац

```

```

не случайно
останєме так стац
єдно при другому
як кед бизме переходзели
з єдного боку на други

```

ТАСЦОК

```

и звичайни тасцок у хлїве
може знемириц племениту душу
завартого коня

```

```

а ти думаєш же витримаєш
розбиванє бетону по городу
гук подземней желєзніци
одсутство приятельох здалєка
надїю пре звук шеданя праху
по судзини и компютеру

```

```

понагляла ши лєцела
по старей жеми
здоганяла цинї
и гушеніцу и шлімака и авіон

```

```

у страсци трицецрочних
видзела слунко
и кед други и плакали
меняла мутантови
по небе на писку
прескаковала мости
кед их други як цинї
до гладку одкладали

```

```

гоч дакеди досц лєм
заручиц червени власи
под рефлекторм

```

```

та гоч стої час
пре тоти чаривни глуми
направиш же не видзиш
бо не исте по жеми
и небе ше обєговац

```

```

нєт у тим вини
подума кажди
хтори придзе остатні

```

```

прето най тасцок
не будзе далєко од це

```

```

кед вистанєш
не забудз же дакеди
за людзох и ноц добра
шнї

```

Др. Николай ПОПОВІЧ, ПгД., Балтімор, штат Меріленд

Русинський язык і „...што моя дітина буде мати з того?“

Каждый рік дописователі і учітелі русинського языка в Народных новинках публікують статі о тім, чом ся треба Русинам учіти свій материнський язык. Аргументы, як, наприклад, у статі од пана Штефана Сухого (НН 42 – 43/2004) суть дуже цінны і тяжко їх ігнорувати. Фактичну індіференцію к учіню русинського языка у школах у родичів треба прияти з порозумінєм, главно, кедь ся звідають учітелів: „А што моя дітина буде мати з того?“ Тот вопрос самособов є нелем прагматичный, але ай психологічно дуже важный. Він ясно вказує на особну старостливість родичів о своїх найближших і найдорожших, што родина має – о свої діти. І зато од каждого Русина, заангажованого до русинської културы, а главно од учітелів русинського языка, заслугує тот вопрос обдуману, фундовану і ясну одповідь.

Попробую на тот прагматичный вопрос дати ай прагматичну одповідь. Правда є, же систематично не читам Народны новинки, одколи по 1989 році зачали виходити. Ай так дотеперь єм не нашов одповідь на тот важный вопрос у русинській пресі, котра бы підкреслила ай прагматичну цінность русинського языка. Цалком припушам ай тоту можность, же так успішны учітелі русинського языка, якыма суть пані Ярміла Латтова (НН 46 – 47/2004), ці пан Мґр. Марек Ґай (НН 44 – 45/2004) поужывають ай омного ліпшы аргументы в бісіді з родичами, як я ту в своїй статі презентую.

Веце як 54 000 жытелів Словеньска почас посліднє-

го списованя (Census) записало собі як материнський язык русинський. То значить, же **сигніфікантне число першокласників з по русиньскы бісідуючих родин ідуть до школы зо знанєм материнського языка на уровни шістєрічної дітины**. Ясно, же тоты діти найприроднішим способом ся научіли материнський язык в родині (од родичів, діда, бабы, од сородинців) без того, абы собі усвідомлєвали, же ся учіли язык. Знання языка у шістєрічної дітины уже є на дуже высокий уров-

• Солоістки фоклорного колектівеу Славяне, котрый добре шырить русинський фоклор і културу в Америці і діє при Карпаторусинського общества в Піттсбурґу. Фотка: А. З.

ни. Лем так на марґо, бывший сенатор Джон Едвордс, кандидат на віцепрезидента за Демократічну партію, в дебаті з віцепрезидентом США Діком Чейнім (Републіканська партія) поужив анґліцький язык на уровни знаня вісемірчної дітини. Як правник і сенатор США, пан Джон Едвордс барз добрі знає анґліцький язык. Лемже тот способ комунікації пан Едвордс выбрав зато, жебы ефективно і ясно комуніковав з найшыршов аудиторієв америцьких воличів. **Знання материнського анґліцького языка на уровни вісемірчної дітини уж стащить на объясніня ай комплікованых політичных проблемів Америки.**

Каждый еден, хто ся учів чужій язык, дуже добрі знає, кільки работы дасть научіти ся новий язык од учітелів чужого языка з помочов учебників так, абы досяг уровень знань материнського языка шістїрчної дітини. Много тях, котры мають середню способность научіти ся чужі языки, і зачали ся учіти новий язык по скінчіню середній школы, уж нігда ся не научать чужій язык так, як знає шістїрчна дітина свій материнський язык. Дуже великі диференції суть в ступнях знаня языка. Шкала є дуже широка меджі границями добрі знати язык і перфектно освоіти язык на найвысшій уровни. З того погляду дискузія меджі паном Інж. Бірчаком (Info-Русин, ч. 7 – 8, 2004) і паном проф. Попом (InfoРусин, ч. 11, 2004) дає добрый приклад того, які великі диференції суть в способностях освоіти собі чужій язык. В тім припадї иде о руський язык. Тота дискузія ясно указує на то, же пан Інж. Бірчак не уяснив собі вызнам освоіти чужій язык на роваш (укор) материнського языка. Іншак є тяжко порозуміти, чом пан Інж. Бірчак написав статю, в котрій рекомендує Русинам поуживати літературный руський язык намісто материнського русинського языка. Притім висококултівоване знаня руського языка у професора Попа ся не рівняє знаям літературного языка, яку мали класіци руськой літературы, як: Достоевський, Чехов ці Толстой. **Нащастя, меджі Русинами найдуть ся і такы, як професор Поп, котры добрі розуміють тому, што значіть добрі знати як материнський, так ай чужій язык.**

Кедь русиньскы родичі аргументують, же є то збыточне бремено про їх по русиньскы бісідуючі діти учіти ся материнський язык в школі попри словенським або попри іншім чужім языку, наприклад анґліцькім, **так на першім місці треба высвітлити родичам, же їх діти уж знають русинський язык і не учать ся го як новий язык. Новый язык є словенський, український ці анґліцький про по русиньскы бісідуючі діти. Окрем того, треба указати родичам і на то, же їх діти мають найліпший фундамент знаня русинського языка, бо шість років ся учіли материнський язык од колыскы аж по першу класу. Мы мусиме собі уяснити, што за першых шість років діти ся учіли язык в родині в часі, кедь способность научіти ся язык у чоловіка є найефектнівіша і на найвысшій ступню. На годинах русинського языка діти ся лем доучують материнський язык так, абы посилнили і зміцнили то, што уже знають. Діти на годинах русинського языка росшырюють і комплетізують основы материнського языка на днешній цивілізованій уровни так, абы ся научіли ай писати – азбуку – і таким способом могли ефективно комуніковати в русиньскім світі. Таким способом можуть ліпше збогатити як русиньску, так і европску культуру. Промарнити тоты найціннішы основны знаня материнського языка, котры діти за першых шість років ся научіли в родиннім кругу, є дуже нерозумно, неекономічно і представлять культурну і менталну деґрадацію чоловіка як такого (деґрадацію особности).**

Який вызнам має про Русинів знати материнський русинський язык? Сконцентрую ся ту узко лем на єдну практичну сторону аргументу, ай кедь єм пересвідчений о тім, же суть наісто і важнішы аргументы про учіня русинського языка. Спомяну ходем два: 1. русинський язык є інтеґралнов частєв толерантной коекзистенції меджі етніками, де переважно жыють Русины, бо вытворяють міст в комунікації меджі западнымы і выходнымы Славянами, 2. русинський язык тым, же є найближе ку церковнославянському языку, утримує найціннішы культурно-історичны традиції Славянів з часів місій св. Кіріла і Мефодія. І нихто не споыхнує тот факт, же хрістіанство дало найсилніший фундамент европській цивілізації.

Як выходить з моїх скусеностей, праґматичный вызнам знаня русинського языка є такий: Світ Русинів є ограничений в карпатськім реґіоні приближно на єден міліон жытелів **бісідуючіх по нашому**, але знаня русинського языка далеко **пересягає тоты границі**. Як знаєме, русинський язык належить к выходній славянській ґрупі языків, ведно з руським, українським і білоруським языком. Але розвивав ся **на границях Середній і Выходной Европы, в ізолації од выходославянських языків веце як тисяч років, і таким способом утримав собі** зо выштых славянських языків **найвеце архаїчных форм старославянського языка**. Географічна і економічна позиція Русинів запричинила ай того, же **русинський язык є перманентно під силным впливом сусідніх языків як западославянських, так і неславянських народів**. Зато языкове богатство Русинів є скоро двараз векше як лексічне зложіння українського літературного языка. Лінґвіста Микола Грицак записав 240 000 діалектных варіантів слов русинського языка, які ся хоснують дотеперь на Підкарпатю. **Практичний результат** такого розвитку є в тім, же **на Словенську про тях Русинів, котры ся научіли по словенськы і утримали собі знаня русинського языка, так ся їм далеко ліпше освоюють новы западославянськы языки, наприклад польський і выходославянський язык, наприклад руський ці український язык. Подобно так і Русины на Підкарпатю, котры собі утримали знаня русинського языка, далеко легше ся їм учать западославянськы языки, наприклад, словенський ці польський.** Як аналогічний приклад мож увести класічний латинський язык в релакції к теперішнім латинським языкам. Учітелі латинського языка все нам, школярям говорили о тім, же, кедь ся учіме латинський, так ся нам легше буде учіти французький ці таліанський язык. Мали правду. Треба зазначіти, же ту є велика диференція в тім, же латинський як мертвий язык ся тяжко научіти. Русинський є жывий язык і русиньскы діти ся го учать найприроднішим способом.

Лемже найціннішим є то, же **з освоїнем языка ся освоює ай способ думаня в наученім языку**. Недарьмо ся говорило, же тільки раз єс чоловіком, кільки знаєш языків. Через освоїня языка ліпше розумиме психолоґію, способ думаня, культурны звыкы і лем таким способом мож добрі спознати менталіту народа. Тото є дуже добрі знати про успішну економічну активність, почінаючи од туристики і малого подникання (малый бізніс) аж по велику подникательську активність (великий бізніс). Окрем політичної, научной і культурной сфери тоты **Русины на Словенську, котры ся научіли окрем словенського і русинського язык, потенціонално будуть мати ай ліпшы можности успішно подникати з Поляками, Українцями ці Русами, бо будуть їм ліпше розуміти ці уж як клієнтам або партнерам в сполочнім подниканю**. А торґ Поляків, Українців і Русів є доґромады барз великий.

• Погляд на часть учасників річної громади Карпаторусинського общества у США, котра ся одбыла в новембрі 2002 року в Піттсбургі, третій і четверта зліва – Орест і Катарина Мігелієвы, котры слухають справу о діяльстві за рік 2002 од свого председа Джона Ріґетія (справа).
Фотка: А. З.

Сусан МІГАЛАСКІ

Carpatho-Rusyn Society мала 10 років

Минулого літа, через вікендовы дні 23. – 25. юла 2004 Карпаторусинське общество в Америці (Carpatho-Rusyn Society) славило своїх 10 років. Ославы ся одбыли в Піттсбургі, де ся Общество зродило і де днесь є єго главный центр.

Карпаторусинське общество в Америці має днесь 2.550 членів у восьми центрах: Нью Джерзі, Нью Енґланді, Вашингтоні, Арізоні, Огаю і три центри в западній і централній Пенсільванії – Піттсбург, Ірі, Юнгстаун. Общество має надій на новы організації в скорім часі – в Нью Ёрк Сіті і у выходній Пенсільванії (Wilkes Barre) і околиці.

Понад 400 людей взяло участь в тім празднику. Пришли зблизка – з Пенсільванії, з Нью Джерзі, Нью Ёрку, Конектикету, Огая, але тыж здалека – з Каліфорнії, Тексасу, Мічіґену, Мінесоты, Колорада, Іліной, Вісконсину, Вірджинії, Меріленду, Вашингтону.

На юбілейнім празднику ся одбыв: фільмовый фестівал, выступы містного карпаторусинського ансамблю Славяне, мож было позперати три історичны церквы в регіоні Піттсбургі, а одбыла ся ай тригодинова прогулька на праміці по піттсбургських ріках – Огає і єго притоці. Там была ай вечеря: пироги, галушкы і іншы русиньскы стравы. До танця на свою ноту грали і співали Джері Джумба і Беата Беґеніова. В музею Енді Варґола Джон Варґол повідав о своїм славнім братови.

Ціле свято – од пятніці до неділі было організоване за помочі “доброволників” – людей, котры мають почас дня іншы свої старости, властны родины, діти, роблять наповно, але щіро дбають о утриманя, ці радше в данім часі – навернутя до живота русиньской культури.

Десятьрічне діяльство Карпаторусинського общества мож найкоротше представити в таких вимірах:

– КРО выдавать од 1994 року New Rusyn Times. Часопис зьєдиняє Руси-

нів в Америці і Канаді – важна функція. Нашы Русины через часопис дістають інформації о Русинах в Европі. Тыж важна функція.

– КРО помагало фінанчно, меджі іншым підпорило: реалізацію фільму Андрия Копчі Акція Вісла, фунціонованя шестех школ русиньского языка і історії Закарпатя, выходившы в Пряшові Народны новинкы, интернетову сторонку русиньской молодежи в Мадярьску, Музей лемківской культуры в Зіндрановій в Польску, молодежный фотболовый русиньский клуб Карпатія в Пряшові. Пять делеґатів з Америки, вдяка фондам Общества, могло взяти участь на І. Світовім форумі русиньской молодежи в Пряшові в 2003 році.

– КРО спомогло гуманітарно 1000 доларами, ліками і шматём потерпілым в часі повода на Підкарпатю (1998 – 99 року).

– В роках 1996 – 2004 Общество послало 230 осіб в 8 турнусах до “старого краю” (екскурзія ся одбыла по Лемковині, Пряшевщині і на Підкарпатю). Была зорґанізована тыж в 2003 році лемківська експедиція, в якій взяло участь 26 осіб.

– КРО має свою сторонку на інтере-

неті (www.c-rs.org), яку позерать скоро 20.000 людей місячно. В радію фунґує тыж програм русиньской музыки (высыланий з Піттсбургі), в Европі мож тот програм выужывати задарьмо якраз на интернетовій сторонці Общества.

– КРО купило за 25.000 доларів будинок (добра, недорога ціна – обект є великий і єго структура є “здорова”) – історичну церкву, Візантійско-католицьку катедралу св. Іоана в Мангалі (Пенсільванія). Была збудована в 1903 році і служыла 700 родинам у першых декадах ХХ. стороча. Потім парафія выбудовала нову церкву, де перешли потомкы першой генерації емігрантів. Бывша катедрала буде служыти про КРО як народный культурный центр (Общество є што до віросповіданя неутралне, єго цілём є зьєдиняти швыткых Русинів в Америці). Планованым є музей, бібліотека, просторы на народны громады і економічно-господарську базу.

Карпаторусинське общество в Америці має до будучности много интересных планів, а єден з главных – помагати поанґліченым, але в душі оставшым Русинам, у сфері культуры, учіти ся язык вітців.

• Выступ найвекшого русиньского фоклорного колективу Славяне з Піттсбургі, котрый має днесь 94 членів і добре збогатив презентацію першого видання Екціклопедії русиньской історії і культуры Проф. П. Р. Маґочія і Проф. І. Попа у Піттсбургі 23. новембра 2002. Фотка: А. З.

На навщіві в Алтаї

Кілько раз єм да што чув, прочітав о про мене таємнім Алтаї, тільки раз єм тужыв ся там дістати. До кончін, о котрых Середньєвропан до днешніх днів много того не знає. Інформацій є поменше і лем у тых важнішых, грубшых книжках мож їх здобыти веце, але часто суть позначены часом. Може найвеце інформацій мож дістати од вандровника по горах або водака. Я мав щастя таких стрітити і позад їх інформаций моя тужба за Алтаєм набыла конкретнішу представу і рішыв єм за кожду ціну ся там дістати. Наконєць ся мі то подарило, а то барз просто.

Навщіву Алтая єм дістає як премію за спровадження сибірських учасників почас єдної важной научной конференції на Словеньску. Моя старостливість о 6 учасників зо Сібіра мала одзвє - за місяць єм дістає позвання до міста **Барнаул**, де ся находить інштїтут, котрый рішиєть проблемы скоро цілосвітового значіння. О інштїтуті єм знав мало, скоро нич, о місті єм знав, же екзістує десь на Сібірі, але же є найвекшим і докінця главным адміністратівным і господарським центром Алтайской области, єм ся дізнав аж на барнаульським летїску од стевардкы: „**Вітайте в Барнаулі, главным місті Алтая, яке має веце як пів міліона жителів,**“ і представила нам ряд інших даних. Наприклад, о світових рарїтах, главным о **Телецькім озері**, ріках невидимой красы – **Бія, Чуя, Чемал, Катунь**, многих неолітїчных скальных рисунках, камінных бабах, декоратівных виробках із гранїту, порфірїту, яспїсу, мрамору, о найвысшій горі Сібіру – **Белусі** і т. д. Край є скоро цілый гористый із множеством паствїск, озер і прекрасных гор, скрываючих у своїх утробах богатство у подобі жїлізної руды, угля, мрамору, ортуті, стрїбра, золота і далшых цінных руд і горнїн, на поверьху з богатством квітїв і звїрів. Рїзнородость і краса живой і неживой природы є велика, але негатівный вплив чоловіка – наперек єго малїй густотї на квадратный кілометр – є всегды слїдний. На першый погляд Богом забытый край, на тїсячі кілометрїв далеко од великих центрїв. Про порозуміння треба собі усвідомити, же зачатком 17. стороча дістає ся Алтай під руську владу і ведно з тов оддаленов країнов переживав розмах капїталїзму, ай кедь на азійський способ. Взи́кали мануфактуры і заводы, котры выужывали богатство надземне і підземне. Уж в 1913 році зачало ся ту з будованєм алтайской желїзніці. Будовы і виробны фабрики в значній мірі змінили тварь країны. В близкості комунїкацій і заводїв є множество одпаду. Країна внаслідку наростаючої продукції є значно нарушена. Як кебы не было

часу ани сил по собі попораїти. І ту видно выслідкы мішаня рас внаслідку найвекшого стягованя народїв у найвекшій країні світа. Корінных жителїв – **Алтайців** мож лем рїдко стрітити, але десь іщі ся штось заховало зо старого способу жыво́та. Села мають веце подобных знаків із руськыма і українськыма як із горьскыма селами. Панує ту уніформїта і модность. Уніформїта і в подобі тзв. хыж містьского тіпу закритых главно волнистым етерником, модность у подобі окрас, котры суть скоро всегды єднакы.

Нормальный колорїт сел і міст скромно доповню-

• Стара Алтайка – корінна жителька той области Сібіра.

ють **юрты**. Суть побудованы при **деревянных зрубовых хыжках** а хоснують ся як нашы літні кухні. В них почас довгых осінніх і зимных місяцїв оживають стары пригоды і віра в духів. Корінна анімїстїчна релїгія є втілінем части природы із божеством. І кедь видных култовых місць є мало, їх подобы мож найти на місцях, котры суть обдарованы красотою природы. Прозраджують то вшелїякы **фарєбны пантлїкы**. А іщі да што, што не мож обыйти. Суть то тзв. **камінны бабы**, могутны камїні з назначеныма людськыма поставами і **скальны рисункы**. Заховали ся на рїзных місцях, але ту завітавши гості їх позначїли своїм вандалїзмом. Тяжко увїрити, але за пару послїдніх рокїв скоро счезли камінны скульптуры, котрых взник ся датує аж до 7. стороча. Археологы ту нашли і множество скальных рисункїв, котры взникли на зачатку неолїту. Неодділнов частїв жыво́та є **фолклор і співы**, котры суть про мене барз шпєціфічны. Рїдко в горьскых, менше приступных областях можно видїти архїтектуру, котра выходить зо старого способу жыво́та. Тырвалым осіннім і зимным обыстєм были **зрубовы хыжы**. І теперь у горьскых условїях суть побудованы без фундаментїв, без спалні, сіней, вшитко творить лем єдна містность. Напротїв двєрям меджї окнами стоїть стіл а по обидвох сторонах

• Зрубова хыжка тіпїчна про Алтайців.

– табуреты. Близко входу є проста постіль, котра служить універсально. Традицнов хыжов на бываня є **конусовый чадр аул**, збудований з деревяных тычок і прикритый скоров зо стромів, або **агаш аул** – шість-аж вісемуголовый зруб, котрый служить на бываня, і **кіс аул** – юрта, котра служить взимі як склад потравин і інструментів, вліті як літня кухня.

При єднім із пудовань по Алтайї єм кус спознає лакотинки і столованя Алтайців. Такой по приході дістав єм напой, котрый называли **чай**. Смаковає барз чудно. Попросив єм рецепт, што было проявом, же мі смаковає. На шпаргеті ся обявив горнець із вівчим молоком. За момент ся молоко нагріло, што на єго поверху вытворило зразенину называну **каймак**. Тото ся дало до посоленого чаю. Же то є їх найліпша делікатеса. Почас розговору, котрый спестрєвали фляшкы водкы, сервіровало ся варене мясо, яке ся запивало горячим і силным буєм. Множество, котре мої сполустоловници сконзумовали, про мене є дондесь загадков. Баран, котрого пожертвовали при тій нагоді, важыв у чистій вазі найменше 20 кіл. При годованю было пятеро Алтайців, двома Руси і я. По скінчіню столованя, т. є. в скорых ранних годинах, ся під столом валяли лем порожні фляшкы і кости. В могутных мисках окрема мастноты не быв ани кусок мяса. На другый день єм на їдо не міг ани попозерати а одпор ку баранині тримає пару місяців. Мої сполустоловници цілый день посерьбовали солений чай. Вечур ся годованя повторило, правда без мене. Но, каждый край має свої обычаї.

Жыюм Алтайця є спосеный із пастырством, і хоць днес уж не цалком. Люде ся интересують і інакшыма проблемами, напр. почас нашого годованя бісід ся пару раз звернула на ставляня гідроелектрарні на **Катуні** (по алтайскы **царіці**). Домашнє жытельство пріяло рішіння централных органів як нормальный яв, вєдь то поможе краю і людём в нім. Уж в 1983 році зачали приходити великы групы будователів електрарні з Міністерства енергетікы і електрифікації СССР. Было зрубано множество стромів, котры нігда не были одвезены на спрацованя. На місці предпкладаной преграды ся зачали будовательскы роботы а на чорноземній рівнині **Толгаек** ся збудовало місто **Катунск**, циментарня, ставебный комбінат і много іншых потребных ставеб про переходных і сталых обывателів. Теперь уж лем докінчити ставбу, кєдь ся уж тільки проінвестовало. То быв освідченый поступ урядів. Але стало ся штось, што не западовало до сценаря. Люде, главно мімоалтайскы, радикално

• Погляд на єдну з красных сценерій Алтая.

выступили протів ставбі. Аргументовали протів ній главно охранных унікатной рікы, але і економічно. Аргументы ся множили і владны органы были примушены реалізацію ставбы заставити. Переважили причіны: економічна непідложеность ставбы, екологічны і соціалны небезпеки (змінa клімату, якість воды, заплавіня уродных долин Катуні і далшы можны наслідкы, котры выпливали з великих засоб тяжкых ковів – ортуті, кадмія, арзєну). Сітуація ся одтогда змінила. При сучаснім злім ставі економікы ся зась озывають голоса за ставбу преграды: „Мы потребуєме їсти, не храним країну про Московчанів.“ Порады на найвысший уровни продовжують перманентно аргументації єв обидвох сторон. Демарогія ту находить свій родючий грунт. Але возникнув далший не менше визнамный проблем – недостаток фінанцій, а тот становлює, ці буде, або не буде докінчена гідроелектрарня. „Было то простіше, кєдь ся в Москві рішыло і нам не зоставало нич інше, лем підволити ся волі Москвы,“ котра так чинила в мені народа.

Може, же то погляд векшины, може, же лем зманіпулованой меншины. Про недомороного то є країна, котрій ся виплатить помочи і при тім не треба забыти на тверджіня „... мали бы ся учіти на хыбах іншых“.

- **На першій сторінці обалкы:** народный будитель Русинмів – Анатолий Александр Кралицкий, родак із Чабин, теперішнього Меджілабірського окресу.
- **На другій сторінці обалкы:** визнамный карпаторусинський діятель – Юлія Ставровський-Попрадов, родак із Сулини, теперішнього Старолюбівнянського окресу.
- **На третій сторінці обалкы:** Перед настіннов мальбов штирех русинських єпископів-мучеників – Павла Петра Ґойдіча, Василя Гопка, Андрія Хіры і Теодора Ромжы у Грекокатолицькій русинській церкві св. Іоанна Златорустого выходного обряду у Нижнім Ґрінфілді (Руській долині), де був похрещеный славный умелець Енді Варгол, стоять: (зліва доправа) підпрєдседа Карпаторусинської сполочности у США з центром у Піттсбургу Дін Полока, одборна асистентка Одділіня русинского языка і культуры ІНШІЧЯ Пряшівской універзіты ПгДр. Ана Плішкова і шефредактор „The New Rusyn Times“ – Річ Кастер. Фотка: А. З.
- **На четвертій сторінці:** Ярна красавица потішыть сердце чоловіка ... Фотка: М. Мальцовска

КУЛЬТУРНО-ХРІСТІАНСЬКИЙ ЧАСОПИС выдавать **Русин і Народны новинкы** за помочи Міністерства кул. СР. Купити го мож і передплатити в редакції на адресі: **Rusín a ľudové noviny, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR.** Телефон: **051/772 56 29**, факс: **773 32 01**. Передплатне на рік 120 корун, до сусідніх шт.: 350 корун, до ост. штатів: 22 америцьких доларів, І. класов – 26 доларів. Шефредактор: **Александр ЗОЗУЛЯК**, заступкыня шефредактора: **Анна ПЛІШКОВА**, редакторкы: **Кветослава КОПОРОВА**, **Марія МАЛЬЦОВСКА**. Друкує Датапрєс у Пряшіві. Регістрацне чісло: **МК SR 418/91. МІС 49 589**. Адреса часопису на інтернеті: <http://rusyn.presov.sk>; E-mail: rusyn@nextra.sk. Выдане в апрілію 2005 р.